

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2017/4

Sebestyén László felvétele

TARTALOM

◀ Népliget 125'	2
<i>Bardóczi Sándor</i>	
A Titoknok úr Pesten	6
<i>Csontó Sándor</i>	
KÉPES HÁZ	
◀ Négyszemközt a Bazilikával	10
<i>Csordás Lajos</i>	
SZOBORPARKŐR	
A kutyafáját!	13
<i>Jolsvai András</i>	
Simplicissimus	14
FÉNYÍRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK	
◀ Vigalmi egyedek	18
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Lendületben a FÁNK	20
ÖTVEN ÉVE	
Gedeon néni, a nők bálványa	22
<i>Elek Lenke</i>	
◀ Régi helyekről, régi emberekről	25
<i>Dámosy Géza</i>	
Kapecz Zsuzsa: Éjszakai város	28
Gasztro Hemző	28
◀ Egy alapember a Gründerzeit idejéből	28
<i>Török András</i>	
Kincsek a város alatt	30
A Magyar Természettudományi Múzeum tavaszi programjai	30
Árny a kövön	30
Ige-idők	31
Az üvegcipő Angyallal	31
<i>Zappe László</i>	
KÖZLÖKÖDŐ	
◀ Vegyes jármű szlalom	32
<i>Angelus Róbert</i>	

BUDAPEST megismerése divat lett. Ami húsz évvel ezelőtt még csak kékharisnyák sznobériájának számított, az ma a középiskolától a nyugdíjasklubig kifejezetten sikk: sétálni a városban, felfedezni a nem közismert helyszíneket, lenézni onnan, ahová nem minden nap lehet feljutni, lemászni oda, ahonnan rendes körülmények között kizár a Belépni tilos! tábla. Bölcsészdoktor idegenvezetők és vállalkozó szellemű zsebcégek tucatjai élnek meg abból, hogy a lehető leghangzatosabb címekekkel indított sétákra viszik mindazokat, akik többet akarnak tudni a fővárosról, mint amit gyerekkorunkban a Hazánk szíve, Budapest megtanított.

Hogy mi volt előbb, a tyúk-e vagy a tojás, azt nehéz volna eldönteni, de tény, hogy ezzel a divattal párhuzamosan hihetetlen virágzásnak indultak azok a közösségi programok is, amelyek során egy-egy hétvégén az egész város nekiindul – és néz. Ilyen a Múzeumok Éjszakája, ilyenek az Örökség Napok, és ilyené vált a Budapest100 is. Látogatóként és házigazdaként is megtapasztalta rengeteg ember, hogy mennyire érdekesek tudnak lenni a hétköznapiak: a templom, az iskola, a rendelő, a lakóház a mindennapi élet szürke háttere, de amikor a máséra csodálkozunk rá, hirtelen izgalmassá válik a cselédlépcső meg a rozsdásodó postaláda is.

Aki pedig részt vett valaha önkéntesként mondjuk egy száz éves ház történetének földértésében, az már tudja, hogy egy szabadulójáték izgalma kismiska ahhoz képest, amikor egy „égadta világon semmiről nem híres” épület sorsát próbálja az ember kinyomozni. S mivel a folyamat során a vadidegen egykori lakók életének, társadalmi hátterének szétszállása, a családok viszonyainak feltárása valódi kutatómunkát igényel, szinte érthetetlen, hogy a tanúgy irányítói eddig miért nem csaptak le a páratlan lehetőségre: a történelem tanításának aligha van jobb módja, mint egy-egy csoportnyi diáknak kiadni az adatok összegyűjtésének feladatát. A huszadik századot annál jobban megismerni nem lehet, mint ahogy egy-egy nagykörúti vagy rakparti bérház történetében megmutatkozik.

Ez volna csak az igazi „nemzeti” alaptanterv!

A Budapesthez való bensőségebb és személyesebb viszonyt még a Budapesti Városvédő Egyesület alapozta meg, amikor bő harminc évvel ezelőtt megindította a belső kerületek házállományának dokumentálását, a szöveges leírások kötetenkénti kiadását. A Százéves Házak mozgalma, noha esetlegesen indult – a kezdeményező OSA épületének centenáriuma adta az apropót – évről évre nagyobb tömeget mozgat meg. A nem lanyhuló érdeklődést az is mutatja, hogy az első világháború éveinek „házhiányát” nem a rendezvény szüneteltetésével, hanem új tematikák bevezetésével hidalják át a szervezők. Tavaly a Nagykörút épületei, az idei április negyedik hétvégén a rakpartok házai várják a látogatókat.

Van azonban ennek a gyakorlati városszeretnek egy olyan következménye, amely túlmeleg a hétköznapi szellemi izgalmon, és több, mint hogy az ember megveregeti a saját vállát, mert lám, könyv nélkül tudja, melyik neves épületet ki tervezte, vagy hogy melyik utcában mely nagyjaink előtt illő fejet hajtani. Az a polgár ugyanis, aki ismeri a városát, már figyel, óvja is a változásait. Aki már megszokta, hogy az utcán járva felfedezze a házak izgalmas részleteit, s ha nyitott kaput lát, akkor bemegy, hogy az udvarokat, előtereket, lépcsőházakat is megismerje, és aki számon tartja az új utcabútorokat és térplasztikákat, szobrokat, az óhatatlanul a fejlődés kritikusává válik. Nem feltétlenül arról van szó, hogy minden rozzant viskót megsírat, és kikéri magának, ha a szutykos kiskocsmá helyén hipermodern számítógép-szaküzlet nyílik, de figyel és mérlegre tesz: ér-e annyit az új, mint amennyit az elpusztított régi ért.

Budapest majdnem olyan léptékű változáson ment át az elmúlt fél évszázadban, mint amennyire döbbenetesen új külsőt öltött a millennium és az első világháború közötti években. A lakótelep-építések, a városrész-központok úgymond modernizálása, az irodaház-felhúzások átszabták a várost, aztán a rendszerváltás cunamija újraszabta az egészet. A két folyamat között az volt a különbség, hogy míg az előbbi a közízléssel ugyan ritkán találkozó, de szigorú szakértői kontroll kísérte, az utóbbi tán a közember szemében több „szépet” eredményezett, de a megszülető eklektikus városkép köszönőviszonyban sincs az előző századforduló eklektikus egységével.

Legyünk őszinték: a Soroksári úti Nemzeti Színháztól a Váci utat szegélyező bevásárló- és irodaközpontokig temérdek bűnronda épületet hagyott örökül a jövőnek az a tehetetlenség, amelynek betudhatóan a pénz mindig győzedelmeskedett a városstervezői ráció fölött. És a józan ész meg az izlés kontrollját semmi más nem fogja visszakényszeríteni az utcáinkra-tereinkre, mint a múlt ismeretén pallérozódott polgári szellem.

Létérdek tehát, hogy továbbra is kedvére sétáljon és nézelődjön BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XL. évfolyam, 4. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988

szerkesztő:
Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávora Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter,
Csonot Sándor, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, N. Kósa Judit (publicisztika),
Saly Noémi, Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje)**

Facebook oldalunk szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1054 Budapest, Honvéd utca 3.

E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu

Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.

Felélős kiadó: Török András

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató

Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere

a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.

Telefon: 411-5000

Terjesztés:

HÍRVILÁG Press Kft.

Telefon és fax: 411-0491

hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press® Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.

telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Négyszemközt a Bazilikával

(10. oldal)

A hátsó borítón:

Népliget 125'

(2. oldal)

Népliget 125'

Bardóczi Sándor

Már maga a cím is bizonytalan és csalóka, akár a Népliget területe és sorsa. Mert egyrészt van okunk egy és negyedszázados évfordulóját ünnepelni. Hiszen első és máig jelentős építménye, a közeli Tisztviselőtelep kiszolgáló, Kájlínger Mihály tervezte víztorony 125 éve épült. Viszont a park mai szerkezete 1896-ban, 120 éve nyerte el mostani formáját, bár ez csak az Üllői út – Vajda Péter út közötti, úgynevezett Óligetre igaz. A Kőbányai útig terjedő Újliget hivatalosan csak 1904-re, nem hivatalosan, de a megbízhatóbb tervezői közlés (Ilsemann Keresztély) szerint 1910-re lett készen.

A Népliget keletkezésének története egyértelműen összeforr a dualizmus Budapestjével, a modern város keletkezésével. S hogy mégsem bányá, gyártelep, lakóterület áll most a helyén, ahhoz kellett a kedvező (városi) tulajdonviszonyok, a mostoha előzmények (homokbányaként, hulladéklerakóként hasznosították), és kellett hozzá az is, hogy a reprezentálni vágyó állam a millenniumi készülődés közepette rátegye a Városligetre enyves kezét. Mert a Népliget egyfajta kompenzációként született, a rekreációra vágyott várostól „elrabolt” liget helyettesítésére.

Persze ez csak az egyik olvasat a többi között. Éppen így igaz az is, hogy a város-egyesítés tájkán még nagyon erősen élő „városi zöld gyűrű” koncepció részeként került ide. Az 1870 körüli városrendezési pályázatokból ismerünk is olyan tervet, amelynek megalkotói a mostani Hungária gyűrű mentén még összefüggő közparki hálózatot álmodtak a Városliget kétoldali meghosszabbításaként, mintegy modern „városfallal” körüllábtyázva a város pesti oldalát, ellenpontozva a budai oldal hegyláncainak zöld keretezését.

Boldog évszázad

Egy társadalomfilozófiai alapjaiban francia (felvilágosodás), várostervezés-filozófiai alapjaiban angol (kertváros-mozgalom, városi zöld gyűrű), kertelméleti gondolatában német szellemi irányzat egyesült itt a kiegyezés után Budapesten, hogy az osztrák ipari „outsourcing” következtében, a bődületes gazdasági prosperitás melléktermékeként a polgári ambíciók csúcspontját a budapesti nagyparkhálózat létrehívásában jelölje ki. Ebben a meg nem valósult városi jövőképben a nagyvárosias lakónegyedek felől sugárírányban mindenhonnan elérhető, felüdülést kínáló, a szántóföldek, gyárak felől pedig a port megkötő modern városi parkhálózat képe tűnik fel.

Néhány sor erejéig ki kell itt térni *Christian Cay Lorenz Hirschfeld* hatására, akinek a 18. század végén megjelent ötkötetes kertfilozófiai munkája, a *Theorie der Gartenkunst* meghatározta az egész 19. század kertirányzatait. Ebben kap először jelentős szerepet a „Volksgarten”, azaz a népkert fogalma. Hirschfeld, csakúgy mint *Rousseau*, hiitt abban, hogy a természeti szép az egyén társadalmi morálját fejleszti, közérzetét kiegyensúlyozza. Az idealizált ókori Athén agóráját a legfontosabb közintézménynek tartva szorgalmazta írásában olyan közparkok létrehozását, ahol a társadalmi osztályok szabadon érintkezhetnek egymással, a növényzet, szobrok, esztétikai kialakítás pedig nem csak a művészetekben pallérozza a látogatóit, de nemzeti büszkeségüknek, társadalmi kohéziójuknak is terepet, helyszínt biztosít.

Hirschfeld euroatlanti hatása elementáris volt, szellemi alapot adott a főúri kertek köznép előtti megnyitásához, az első közparkok keletkezéséhez: így a Városliget létrejöttéhez is. Az ő emlőin nőtt fel az a nemzedék, amely később a Monarchiában, így annak magyarországi részein is kifejtette áldásos kertépítészeti tevékenységét. Ehhez pedig e szellemi légkört megalapozó felvilágosult arisztokratákból (*Széchenyi, Orczy, József nádor, Andrássy, Podmaniczky*) és a kiegyezés után immár pénzből sem volt hiány.

Ez volt a csúcs!

Mindennek a különös konstellációnak a végeredménye – és csúcsteljesítménye – a Népliget és részben a Gellért-hegy parkosítása, vagyis két utolsó nagyparkunk születése. A várost azóta sem tudtuk újabb nagy zöldfelületi elemekkel gazdagítani. Azt azonban mélysegesen sajnálhatjuk, hogy az *Ilsemann Keresztély* által tervezett és megvalósított kétütemű Népliget helyett nem a korai tervelőzmény, az 1868-

as, id. Pecz Ármin-féle Pesti Nép-Kert valósult itt meg.

Pecz Ármin lett az a túl korán érkezett tragikus hős, aki még a „nincstelen” Pest Kültelki és Ültetvényi Bizottmányának alkotott – sajnos csak papíron – olyan 118 hektáros parkot, ahol egy nagyvonalú, ovális, többszörösen fásított allé (könnyű kocsi-kázásra, lovaglásra, andalító sétára csábító virtuális körhinta) lett volna a fő szerkezeti elem. (*Nebbian* városligeti rondójának felnagyított parafrázisa.)

E gigantikus kerengőn belül hatalmas tőrendszer, az útvonal mentén elhelyezett, a park és a központi tőrendszer felé kapukat képező kioszkok, zenepavilonok tagolták a belső kertet, míg az ovális sétányon kívül eső négy sarok négy tematikus mulatókert helyét jelölte ki. Utóbbiakba táncteret, nyári színházat, gyermek- és mutatványos kertet ajánlott.

A munka lenyűgöző színvonalát mutatta, hogy az 1871-es londoni világkiállításon kitüntetésben részesült. A megvalósulásra viszont nem volt esélye. Ez következménye annak is, hogy már a Közmunkatanács sem volt egységes véleményen ennek a városi területnek a sorsát illetően. A kertrajongók és a környezet védelméért aggódók, az angol zöld gyűrű hívei a kertlétesítési irányt, míg a prosperitást, a rációt, a hasznot és a tőkét szem előtt tartók az iparterületi fejlesztést látták helyénvalónak.

A művelésre kevésbé alkalmas, ezért értéktelennek tekintett területen a környező ipari építkezések számára kezdtek homokot bányászni, miután a futóhomok megkötését célzó korábbi akáctelepítések csaknem teljes egészében kipusztultak. A bányagödörök egy része pedig ipari és lakossági hulladéklerakóként funkcionált, habár a terület egy részén (a mostani Fradi gyakorló pályák területén) működött a város faiskolája. Városi tanácsnokként nagyon nehéz volt tehát bármilyen közparki funkciót beleképzelni

forrás: Budapest Főváros Levéltára

Petz terve papíron maradt

ebbe az ipari tájba. Ezért a döntés sokáig váratott magára.

A közparklétesítés gondolatát két igen fontos mozzanat: a Tisztviselőtelep kiépü-

lése és a Városliget állami einstandja hozta mégis felszínre. 1890 körül *Klenszky Vilmos* és *Kulcsár Ferenc* tervei alapján már megindult itt a növényzet telepítése, hogy az-

tán a város főkertésze, *Ilseman Keresztély* vegye át a munkák irányítását, és 1896-ra befejezze az Üllői út és a Simor út (ma Vajda Péter út) közötti közpark kivitelezését.

Ilseman az akkor rendkívül modernnek és trendinek számító Tisztviselőtelep szerves folytatásaként tekintett a Népligetre, és egy tengelyes szimmetriájú, neobarokkos szerkezetű, ám a tengelyen kívüli területeken tájképi vonalvezetésű, oldottabb kertet álmodott meg, amelynek főbejárata a Tisztviselőtelepre nézett. A tengely fogadóterülete virágos partereken keresztül a tengelybe tervezett Budapesti Nagy Sörcsarnok felé irányította a tekinteteket.

Ez az 1895-ben fatornyokkal, verandákkal díszített nyerstégla „svájci ház” lett az új népkert szája, amelyen keresztül tovább sétálva az egyenes tengelyen elérhető volt a park szíve, a Mutatványos tér. Ebben az időben a parkot a Tisztviselőteleptől pusztán egy keskeny utca, a Táncsics út választotta el, a szerves egység, a telep moderált városi közönsége és a közeli honvédségi lovasági és gyalogos kaszárnyák biztosították a kritikus tömeget ahhoz, hogy valóban funkcionálni kezdjen. Úthálózata ki is szolgálta ezt a tömegbázist.

Az 1896-os átadási ünnepség azonban igen szerényre sikeredett: elég sok új közintézmény átadása történt meg vele párhuzamosan, ezért szalagátvágásokban akkortájt az atyák és a közönség sem szenvedett hiányt. A pesti flaszter népe jószérivel csak a lóvasút-járatokon megjelenő friss „üllői-úti népliget” feliratokból értesült arról, hogy valahol a világ végén létesült egy „ujvárosliget” a régi helyett, amely akkorra már csak „fuit” a fanyar pesti vicc szerint, azaz múlt idő.

Akik mégis rászánták magukat, hogy kibumlizzanak oda, elsősorban az irigylésre méltó Tisztviselőtelepre voltak kíváncsiak. Ám amikor a parkba is bemerészkedtek, ott az elképzelt kicsiny fák helyett az előfásításoknak köszönhetően már árnyas lombokat láthattak, sőt meggyőződhetek róla, hogy a túlélített Városligethez képest, amelyet oly csalárd módon elrabolt tőlük a Milleneum, ez a park maga a béke szigete.

Az újságokban ennek hamar híre ment, a Mutatványos tér és a sörcsarnok csábította is a katonákat, kispolgárokat, cselédeket, alsóbb néposztályokat a ki-kirándulásra. Ilseman pedig hozzáfogott, hogy a Kőbányai útig kiterjessze a parkot, miközben a Mutatványos tér egyre növekvő területén elszaporodó bodegákat is megpróbálta katonásabb szerkezeti rendbe illeszteni. Az Újliget területén aztán sikeresen pótolta azokat a funkciókat, amelyeket a kor anynyira hiányolt az Óligetből: például a gyermekjátszóteret.

1915-re a park megszületett

Felépült a Tisztviselőtelep

A koncepció a növényalkalmazásban is jelentősen módosult. Míg az Óligetnél még a gyűjteményes kert jelleg, a növényritkaságok felvonultatása volt a legfőbb szempont, addigra az Újliget az őshonos fajták himnusza lett. A háttérteret pedig a hátsó traktusban meghagyott, de a kert szerves részévé tett faiskola szolgáltatta. Az Óligetben ez-

zel párhuzamosan merőben új funkció is meghonosodott, mégpedig a Telepi Torna Egylet jóvoltából, amely a Tisztviselőtelep lakosai számára nyáron teniszezési, télen pedig korcsolyázási lehetőséget biztosított.

A Népliget ebben az időben, a világháború előestéjén élte történetét közparkként ereje teljében. Ugyan látogatottsága soha

forrás: Fortepan

Modern idők a flaszteren

nem közelítette a Városligetét vagy a Margitszigetét, látogatói szerkezetében pedig inkább az közép- és alsóbb néprétegek számára volt vonzó, de kétségtelenül megvolt még a szerves kapocs a várossal, és nem volt még rajta az a bélyeg, ami később és ma is jellemzi.

Helybenhagyta a huszadik század

Ma a Népliget – történeti kertként – védelmet élvez. Paradox módon nagyobb, mint a Városliget, a világ első közparkja. Ennek ellenére NÉPtelen. A Hungária körútnak, a környező vasúti töltéseknek, a lelobbant iparterületeknek, a Tisztviselőtelep lecsúszásának köszönhetően fokozatosan elveszítette a kapcsolatát mind Józsefvárossal, mind Kőbányával. Elszigetelődött.

Bár sokan kétes hírű közbiztonságát hozzák fel, amikor ellene beszélnek, valójában mind a Városligetben, mind a Margitszigeten sokkal magasabb a bűnözési arány. Ahol ugyanis alig vannak emberek, ott a bűnözés is alacsonyabb. A Népligetben pedig ma alig vannak emberek. Nem épült ki hozzá sugárút, ahogyan a Városligethez, nincs a közelében folyópart, víz, ami termágnesként funkcionál, a vonzó mutatóványos funkciók is kivesztek belőle. Végül a 20. század alaposan helybenhagyta. Hol vasúti próbapályák, hol nagyfeszültségű trafóház, hol nagyméretű focipályák, hol autó-motorversenyhez kellő úthálózat, hol átmenő autóutak, hol lakóparkok kedvéért szaggattak ki nagy darabokat a testéből.

Egy teljesen izolált, alig közművesített, funkciókkal alig rendelkező, egyedül növényzetében kiemelkedő mostohagyerek lett belőle, amely két legfontosabb intézményét, a Sörcsarnokot és a Mutatóványos teret is elveszítette. *Kemény Henrik* kifosztott bábszínháza, a beázott Planetárium és a levegőben ott lebegő Fradiváros szeleme kísért errefelé. S kifosztottan, árván várja azt a felvilágosultabb polgári korzakot, ahol a városi közparkok – zöldfelületeket szem előtt tartó – fejlesztése újra értékmérő lehet a budapesti város-tervezésben. ●

Pillanatok az 1910-es évekből

A Titoknok úr Pesten

Csontó Sándor

„Isten látja lelkemet egy dióhéjban ellaknék Hamletkint”

Szürke tömb a Ferencvárosban, az Erke utca 20. alatt. Falán fehér márványból készült íves emléktábla, életnagyságú bronz képmás relieffel. Alatta vörös márványba vésve: E házban lakott Arany János. Nemzetünk koszorús költője 1860–1864. A művészi plakett Martinelli Jenő alkotása, amelyet Böhm Béla háztulajdonos javaslatára 1925 májusában avattak fel első pesti lakhelyén.

forrás: FSZEK

Arany János (1865)

forrás: FSZEK

Az MTA 1870 körül a koronázási dombbal

A tekintetes úr 1860 őszén költözött fel a fővárosba családjával együtt az akkor Üllői út 11. és a Három Pipa (ma: Erkel) utca sarkára. Belefáradt az évtizedes tanári pályába, új környezetbe, friss benyomásokra vágyott. No, nem éppen Pestre, inkább hazafelé, Szalontára, ahol egy csendes fészekről álmodott, melynek vázlatát le is skiccelte. De a megélhetés gondja és fia jövője Budapest felé fordította figyelmét. Amikor a Kisfaludy Társaság igazgatójává választotta, beadta kérelmét egy szépirodalmi és kritikai lap indítására, „mely szükséges az irodalomra, és szükséges rámnézze is.”

1864 tavaszáig élt itt, az akkor kétemeletes ház második emeletén, a saroklakásban, szobájának két ablaka az utcára nézett. Külváros volt ez a javából akkoriban, innen írta Tompa Mihálynak: „Ez egy 4 jó szobás szállás, de baj az, hogy a központtól kissé távol, hogy második emelet, hogy biztos padlás nincs, kamra sincs, s ami fő, hogy többnyire oly nép lakja, mely ökölrel szokta ügyes-bajos dolgát igazítani egymás közt.”

Ahol a szerkesztő úr lakott

A levert forradalom utáni csendes szünetes múltával ekkor kezdett újra remélni a nemzet, és az irodalmi élet is megpezsdülni látszott. Föléledt az Akadémia, s Arany Jánost mindjárt az első tagválasztó ülésen levelező, majd rögtön rendes tagjai sorába iktatta.

Itt tartózkodása idején ez a ház lett a korszak várva várt irodalmi központja, s ennek házszáma állott a Szépirodalmi Figyelő címlapján is, mint „szerkesztőségi szállás”. Ezeket a lépcsőket koptatta Eötvös József és Kemény Zsigmond, Thaly Kálmán és Gönczy Pál, Gyulai Pál és Egressy Gábor, de megfordult nála Fáy András és Jókai Mór is. Ide hozta a Koszorú szolgálja a levonatokat, a reménykedő fiatalok a kézírataikat és költeményeiket, és itt merengett nemzete irodalmán, bodor füstöket eregetve barnára szítt tékpiájából.

Közben hosszú sétákat tett, hogy megismerkedjen a várossal és lakóival, mert figyelme, kíváncsisága és alaposága erre

is kiterjedt. Vargha Balázs említi remek tanulmányában (BUDAPEST, 1969/8.), hogy költőnk egyik versének hátoldalára jegyezte fel, melyik utcákat térképezte már fel a környéken és távolabb. „Pest város általam ismert és bejárt utcáinak névsora ABC rendben 1861” (Sajnos ezt a dokumentumot egyelőre nem találtuk meg az MTA könyvtárában.)

Végigbandukolt a hosszú Stáció (ma Baross) utcán, megszemlélte a Magdolna utca nyomorult viskóit, elérte a baromvásártelep bűze és a légszeszgyár füstje. Olvassuk csak a Vojtina néhány sorát: „Vásár az élet: a földnek lakossa / Lót-fut, könyöklő egymást, és tapossa, / Ad, vesz civódik, káromol, kacag, / Por, sár megöl, megfojt a hagymaszag...” Figyelte az ébredő nagyváros életét, történéseit, sok furcsa és százalomra méltó alakját, amelyeket – lírikusaink közül elsőként – finom humorral és őszinteséggel szőtt bele költeményeibe. A Híd-avatás című balladájában például az embertelen városiasodást, az erkölcsi rend megbomlását tükrözik szürrealisztikus képei.

A Figyelő Vegyes rovatában számolt be mindennapos pest-budai megfigyeléseiről, örömeiről és bosszúságairól. Ez idő tájt rendszeresen kirándult családjával, barátaival az Orczy kertbe: „Ha a fővárosi közönség a nap heve által befűtött utcáiból az Orczy kert hűs árnyai alá, üdőbb levegőjére s kristály forrásához siet... csendes, nyájias ligetet” és kellemes oázist talált a homoksvatagok között – köszönhetően az Illés-kútnak.

Minden megszólalása irányító hatás volt kortársaira, a közönség ízlésére.

Fél lábbal az Akadémián

1865. január 26-án tartották a félévvel előbb elhunyt Szalay László titoknok helyét betölteni hivatott, úgynevezett elegyes ülést. Eötvös József ajánlására Aranyt jelölték erre a tisztségre. A megjelent 58 akadémikus közül csak 42-nek, a széket foglalt tagoknak volt szavazati joguk. Szavazataikból 30 esetet Aranyra, volt, aki azért nem voksolt rá, nehogy elvonja költői hivatásától.

Aranyt tehát – minden tiltakozása ellenére – titoknökká választották. Köszönte a bizalmat, de a választást ideiglenesnek tekintette, s csak addig vállalta, amíg nála alkalmasabb egyénre nem talál. De hogy kötelezettségeit mennyire komolyan vette, mutatja az, hogy már másnap hivatalába ment a Károlyi-Trattner-féle ház első emeleti udvari szobáiba (nem épült még fel a Magyar Tudós Társaság palotája), s megkezdte „beamterségét” (hivatalnokságát), ahogyan Tompa Mihálynak írta.

A város szívében, a mai Petőfi Sándor utca 3. szám alatt – a fakockás, kétudvaros átjáróházban – működött Trattner Mátyás könyvnyomdája is: itt nyomtatták többek közt Széchenyi István Hitelét. A nyomdaüzem a két épület udvarát elválasztó középső szárny földszintjét foglalta el. Akkoriban huszonöt szedővel, tizenöt géppel, harminc nyomtatómunkással dolgozott. A szedőregálok és a tégelysajtókat 1828-ban vette át a vő, Károlyi István ügyvéd, aki 1831-ben adott megbízást Hild Józsefnek a ház átépítésére, ő alakította ki a ma is látható klasszicista formát, amit később még egy emelettel megtoldottak.

Tulajdonképpen pechjük volt a közeli szomszédságban szervezkedő Pillwaxos forradalmároknak, mert Károlyi 1848 tavaszán éppen Pozsonyban tartózkodott – élete végéig bánva, hogy lecsúszott a történelmi nyomatról –, így az ifjak a Hatvani utcába, Landererhez loholtak a 12 pont kinyomtatása végett.

Az impozáns ház első emeletének tizenöt szobáját 1833-tól a az Akadémia foglalta el, amíg a Stüller Ágost által megálmodott Duna parti palotát 1865. december 11-én át nem adták. A titoknok úr mégsem költözhetett át ide, szolgálati lakásába, mert azt közben bérbe adták Waldstein grófnak, s így választania kellett a szomszédos akadémiai bérházban egy „bérlak” vagy a „lakkbér” között. Így 1867 tavaszáig egy kellemesebb, egyemeletes klasszicista házba költöztek, az Üllői út 7 szám alá, amelyet Kassalik Ferenc tervezett a Steinbach család számára még 1839-ben. A lakást később Szász Károly foglalta el. (Műemlék, borzalmas állapotban!)

Arany a fenti dátummal jegyezte fel keserűen lakásügyének kálváriáját leíró „Ártatlan dacz” című versét, melyet csak fia, Arany László publikált 30 évvel később:

*A Tudománynak háza vagyon:
Ennek örüljek hát ma nagyon?
Kell gyalogolni a lelke agyon
Nyári melegben, téli fagyon.*

„Vettem a beköltözés napján, márcz. 22.”

„Fekete hálátlanság volna el nem ismer-nem s nyiltan ki nem hirdetnem a M. T. Akadémiától érdemen felül nyert jótéteményeket s többféle kitüntetést, másrésztől buta kajánság nem örvidenem tudományos előmenetelünk oly ünnepeén, mint a nemzet áldozatkészségéből díszesen felépült házának megnyitása volt. A főntebbi hu-

morkás elmejáték csupán amaz egyéni fájdalommal benyomás születménye, hogy a határozottan titkári lakásnak épült lakrészt az én megválasztásom után idegennek adták bérbe, nekem pusztán lakkbér és bérlak közt engedtetvén szegyenítő választás. Azonban ez az állapot nem tartott sokáig: 1867-ben B. Eötvös, akkori elnök, maga szólított fel a tisztí lakás elfoglalására, melynek nagyobb részét, csekély évi bérért, használtam 1870-ig, midőn az igazgató-tanács kegyessége a bért is megszüntette; lemondásom után pedig (1879) az Akadémia a lakást holtig ingyen átengedte. – A. J”.

Kezdetben még csak két szobát vett igénybe az Akadémia utcai részben, s egyet az udvari sarokban (a Tudós Club helyisége). „Az akadémiai palota nagyszabású átépítése kezdetén, 1949–50 telén, a véletlen vezetett az addig elveszettnek hitt főtitkári akták tömegéhez [a kazánházban], a legrégebb gazdasági, pénztári iratok között. Arany János több ezer lapnyi hivatalos fogalmazóánya, jegyzőkönyve és titkári jelentése, statisztikai kimutatása stb. alapján csak most nyílt lehetőség arra, hogy a nagy költő-hivatalnok tizenhárom évi ügyviteli munkájáról teljes képet kapjunk” – számolt be lelkesen és tudományos alaposággal Gergely Pál könyvtáros 1957-ben az Akadémiai Értesítőben.

Valóban ezekből az iratokból vált világossá, hogy tulajdonképpen milyen hatalmas munkát végzett. Neki köszönhetjük, hogy az Esterházy Pállal folytatott tárgyalásai, levelezései nyomán itt talált otthonra az Esterházy-képtár fantasztikus gyűjteménye, amely ötven évvel később a Szépmű-

Arany hálószobájának ablaka

fotó: Sebestyén László

forrás: MTA

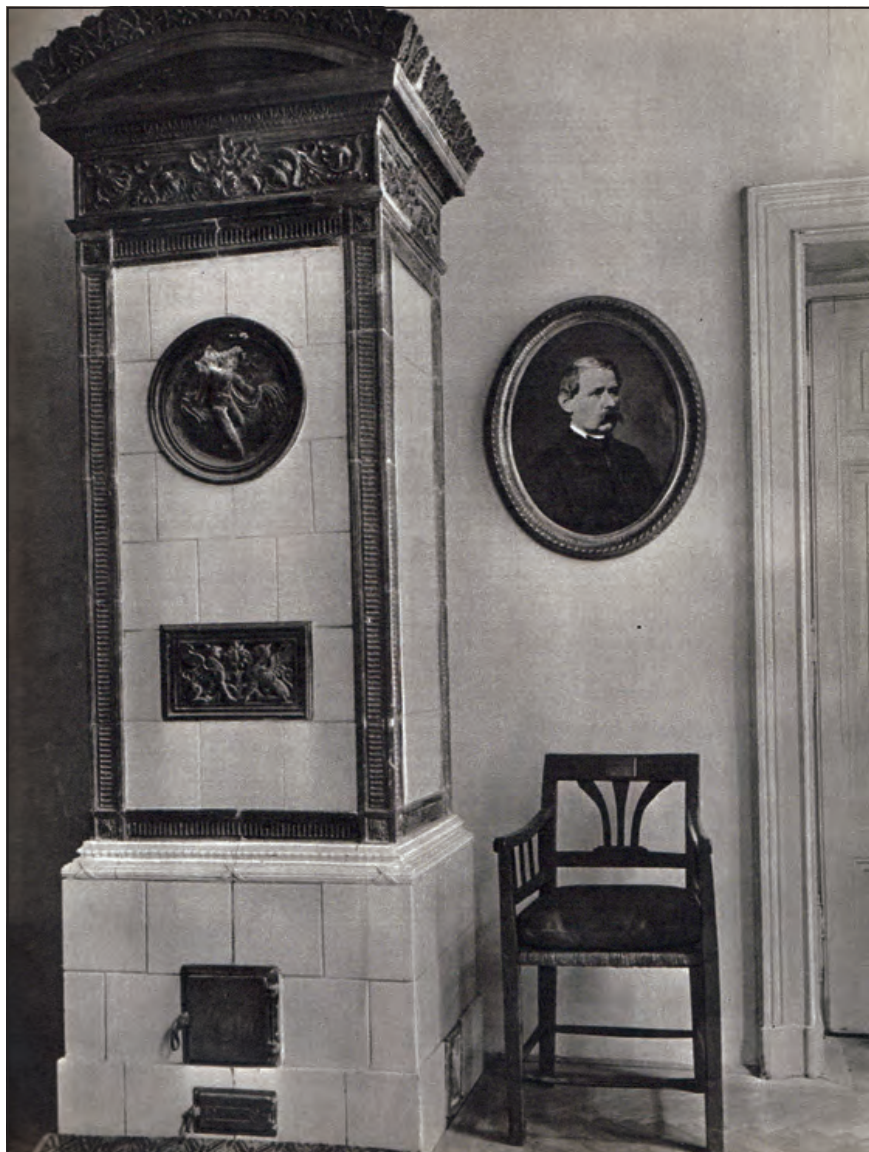
vészeti Múzeum törzsanyaga lett. Sokat tett a Corvinák felkutatása ügyében, és szorgalmazta a könyvtári kötelespéldányok beküldését. Hazai szellemi kincseink, legrégebb történeti forrásanyagunk megóvása és összegyűjtése érdekében sürgeti az Országos Levéltár létesítését és a Meteorológiai Intézet felállítását. *Hunfalvy Pál* könyvtárnokkal váltott levelezéséből pedig a már hatvanezer kötetre rúgó Könyvtár anyagának átszállításáról értesülünk, s egy hónappal rá, kezdték meg a *Toldy Ferenc*-féle szakrendszerben való felállítást a főraktári állványokra.

Csengery Antal volt ugyan a megválasztott jegyző, a legtöbb ülés jegyzőkönyvét mégis Arany vezette, némelyik mellett még ceruzás vázlatot, jegyzetet is ejtett. Még az akadémikusok ülőhelyeinek kijelölése is az ő gondja volt: saját helyét *Jókai* és *Czuczor Gergely* közé tette a 61. számra.

„Húzom az Akadémia igáját, mert édes az és gyönyörűség... Mindennapi rabja vagyok a hivatalnak.” Napsütéskor, erős fényben, a gázlámpa felgyújtásakor mindig föltette zöld szemellenzőjét, hogy ezzel védje egyre gyöngülő szemét. És tényleg nincs ereje és ideje a költészettel foglalkozni, beáldozta páratlan lírikusi tehetségét a hivatalnoki teendők miatt. Felőrölte a kötekedő kérelmezők, makacs nyelvészkedők, bolondos feltalálók leveleinek elbírálása, a gyűlések szervezése, állandó jegyzékkészítés, stb. Napi robotja mellett is próbálja távol tartani magát a politikától, erről szintén *Tompának* panaszkodik: „Ezek a mi uraink annyira el vannak foglalva a politikával, hogy mellőzik és halasztják az Akadémia dolgát.” Egy másik levele szerint az akkori silány párt harcokba süllyedt magyarságnak „inkább korbács kell, másképp előrjöngik a hazát”. Csak csodálni lehet éleslátását, precizitását, mindenre kiterjedő figyelmét.

1873-ban aztán végre irodalmi működésében is fordulóponthoz ért. Folytatta *Bolond Istók*-ját, elkezdte *Arisztophanész* vígjátékainak magyarítását, s ekkor fejezte be a *Kóbor Tamás* fordítását, mely tíz év óta első nyomtatásban megjelent munkája volt.

Soha nem tudta igazán feldolgozni imádtott lányának, *Juliskának* halálát, és ez is nagyban közrejátszott erejének hanyatlásában, örökös borongós hangulatában. Túl korán beköszöntött rosszkedvű öregségében egyszerre kínozta szívbaja, kőszvénye és romló szeme. 1877 márciusában második és immár végleges lemondó le-

Dolgozószobája eredeti karszéke és kályhája

Margitsziget, kisszálló (1920)

forrás: MTA

forrás: Csonató Sándor gyűjteménye

Arany rajza a Margitszigetről, Vasárnapi Ujság (1917)

velét küldi az elnökségnek. Egy évre rá felmentették titkári kötelezettségei alól – példátlan szerénységgel még a nyugdíjáról is lemondott –, és *Fraknói Vilmost* bízták meg a feladattal.

Kisszálló, földszint, No. 4.

Először 1861-ben, de 1877-től kezdve már rendszeresen a Margitszigetre költözött ki feleségével és unokájával, *Szell Piroskával*, nevelt lányával. Ilyenkor a sziget felső részén, a nagyszálló második emeletén laktak, két Dunára néző szobában. A Vámháznál vagy a Plébánia téren szálltak fel a Fecske hajóra, mert a bevezető szárnyhíd csak 1900-ra épült meg. Amikor Arany – gyakorta – egyedül maradt és a legutolsó alkalommal, 1882-ben is, kedves helyén, a zöld zsalugáteres Kisszállóban pihent meg. Kora tavasztól késő őszig lassacskán ballagott széles karimájú kalapjában a zárda romjai körül, a parti sétányokon. Mélabúsan és merengve üldögélt a terebelyes tölgyek és hársak alatt, legszebb kései verseit, az Őszikéket jegyezgetve kapcsoló könyvébe. Folyamatosan csiszolgatta Shakespeare-fordításait, és itt fejezte be a Toldi szerelmét, amelyet még harminc éve, szalontai jegyzősége idején kezdett el.

A nyugalmat áhító költő került a társaságot, de kivételt tett *Törs Kálmán*, *Pulszky Ferenc* és *Prielle Kornélia* kedvéért, vagy, amikor József főherceg minden ősszel rendszeresen megérkezett, hogy híresen szép rózsafáit a télre felkészítse, és meghívta a Szent István rend kiskeresztését bográcspan főtt gulyáshúst vacsorázni.

Krúdy Gyula szerint „a galambdúc egyszerűségű homlokzattal ellátott férfiarca... a régi világbeli tisztességes, becsületes és szegény magyar ember típusa... tiszta volt, mint az ünneplő kabát; mogorva volt, mint a vén sas.”

A kétszáz éve született egykori nagykorösi tanító közéleti, tudományos és szerkesztői érdemei mellett is minden időkre irányt mutató, a legtisztéletre méltóbb alakja irodalmunknak. Példakép, akit minden korban öröm olvasni és újraolvasni.

Az Akadémia oszlopcsarnokából vitték utolsó útjára az egész ország részvétele mellett, 1882. október 24-én. Nyughelye: Fiumei úti sírkert, 14-es parcella, sziget, tölgyfákkal. (*Stróbl Alajos, Kallina Mór* 1885)

„Nem hal meg az, ki milliókra költi dús élte kincsét...” ●

KÉPES HÁZ

Négyszemközt a Bazilikával

szöveg: Csordás Lajos, fotó: Sebestyén László

Ha azt mondom, itt volt hajdan az NDK Centrum, mindenki tudja, aki ismerte valamennyire a rendszerváltás előtti Budapestet, hogy a Deák tér és a Deák Ferenc utca sarkán álló bérházról van szó. Éppen szemben az Adria-palotával, a mai Meridien (pontosabban Ritz-Carlton) szállóval, amely pedig Budapesti Rendőrfőkapitányság volt annak idején. Itt, a Deák tér 3. és Deák Ferenc utca 23.-ként számozott, saroktornyos épületben a tetőtér magasában egész műteremcsoport található. Már több mint száz esztendeje.

A Deák Ferenc utcai bejárat mellett emléktábla hirdeti: „E házban élt és alkotott évtizedeken keresztül a XX. század néhány kiemelkedő jelentőségű művészegyénisége: Iványi Grünwald Béla festőművész, Ferenczy Noémi gobelinművész, Medveczky Jenő festőművész, Szentiványi Lajos festőművész, Kmetty János festőművész”.

És persze még sokan mások. A ház művészlakóinak emlékezete csak a harmincas évekig nyúlik vissza. Iványi Grünwald Béla költözhetett ide talán a legkorábban. Állítólag az egész III. szintet bérelte szabadiskolája számára. Egyike volt ő a nagybányai, majd később a kecskeméti művésztelep alapítóinak,

mellesleg Ferenczy Károly és Csók István jó barátja. Talán általa kerülhetett a házba Károly lánya, Noémi, a magyar modern gobelinművészet megalapozója.

Szerzetes a toronyban

Kmetty János a harmincas-negyvenes években lakott a legizgalmasabb épületrészben, a toronyműteremben. Nem mindenkiről tudjuk ma már, miként élt itt, de Kmettyről például igen. Kassák Lajostól, aki járt itt barátjánál 1941-ben, és meg is írta ezt a látogatást. „Valahol a hatodik vagy talán a hetedik emeleten, egy vonalban a padlással, ott ahol már nincs tovább, nyílik az ajtó Kmetty János műtermére. Kerek, nagy toronyszoba, sok ablakkal, kőpadlózattal; szétválasztva deszkafallal és függönyökkel, s mögöttük egy kisebb résszel, amit nevezünk társalgónak. Mintegy a világ hétköznapi zajlása fölött lebeg a műterem, és benne él és dolgozik gazdája, látszatra minden külső vonatkozástól elfalazottan, akár egy szerzetes” – számolt be élményeiről Kassák.

Az egykori mesterek életének szemtanúja volt Medveczkyné Fehér Rózsa is, aki férje mellett évtizedekig volt az egyik műterem lakója. Emlékeit a Budapesti Városvédő Egyesület gondozásában a kilencvenes évek elején megjelent, Adatok a Belváros történetéhez című kötetben osztotta meg a mindenkor olvasóval: „a toronylakás elosztása különösen jó volt, mert a szófukar Kmetty János bevonult »szentélyébe«, a műterembe, felesége pedig a hozzáértő háziasszony természetes kedvességével elbűvölte a vendégeket, akikből rövidesen a mester képeinek törzs-vásárlói lettek.”

Megemlékezik más hajdani művészbérlőkről is. Például Várkonyi Lászlóról, aki a félemeleten tartott fenn exkluzív fotóstúdiót, tehát nem a felső szint lakó-

ja volt, de annál inkább a felsőbb körök tagjainak fotográfusa.

Ferenczy Noémiről Medveczkyné megjegyzi, hogy egy kis műtermet bérelt itt, és mellesleg ő volt az első nő Budapesten, aki sötétkék vászonnadrágban járt. Ferenczy Károly leánya 1932-ben költözött Budapestre Brassóból, feltehetően azonnal

ide, a Deák téri házba. A háborúban megsérült a műterme: „Nálam a fergeteg centrumában foszforbombáktól tűzvész, és a fél ház leszakadt, az elkezdett gobelin a szövőszéken csodászerűen épségben maradt” – írja egy barátjának. A megmenekült alkotás a Virágkosár című kárpit volt, amelyen épp a bombázások idején dolgozott.

Medveczkyné férje, Medveczky Jenő a harmincas évektől alkotott az épületben, s az emléktáblán megörökített művészek közül ő élt a házban legtovább, 1969-ig, haláláig. A római iskola jeles képviselőjeként klasszicizáló modern stílusban festett. Kezdetben egy viszonylag kis műteremben dolgozott, mert első feleségétől való válása után csak erre futotta. De később hozzátoldották Szentiványi Lajos műtermét is, így lett összesen 119 négyzetméteres a Medveczky-műhely.

A háború után csak nagyon későn állították helyre az épületet, akkor sem a régi formájában. Egyik udvari szárnya teljesen elpusztult. Tönkrement a saroktorony kupolája is, amit máig sem építettek vissza, sőt a torony hatalmas belmagasságú belső terét a hatvanas években egy fődémmel kettéosztották, ami belelóg a hosszú függőleges ablakokba is. Ez kívülről nem látszik, csak este, amikor a műteremben ég a villany és a térről nézve az ablak alsó fele világos, a felső fele viszont sötét.

Jelenleg négy műteremlakás található az épület V. és VI. szintjén. Gerber Pál műhelye, Harmati András és lánya, Harmati Zsófia bérleménye, Karátson Gáboré és a toronyban Bitó Balázs ötvösművész lakása.

Lajos bácsi állványa

Nem jutottunk be mindegyikbe, de Gerber Pál a sajátját szívesen megmutatta, és felidézett néhány emléket a házbeli alkotókról. Az ő lakása és benne a festőszoba északra, a Deák Ferenc utca felé néz, szemben a ma épp Ritz-Carlton Hotelnek nevezett Meridien ablakai néznek vissza, belelátni innen a szálloda életébe.

A műterem északi üvegfala döntött síkú és láthatóan modern szerkezet. A 2000-es évek elején építették be, amikor a Fashion Street projekt részeként Csipak Péter vállalkozó megújította a Deák Ferenc utcai házak homlokzatait. Gerber Pál, mint meséli, akkor még nem itt élt: 1994-től a Párizsi udvarban lakott és dolgozott, az ottani tetőtéri atelier-k egyikében. Mivel azonban az önkormányzat eladta a Párizsi udvart, a házbeli művészeket is el kellett helyeznie, felajánlották a mostani bérleményt, amely jó ideje lakatlan volt. Egy befejezetlen felújítás közepében találta magát.

A lakás korábbi bérlői közül csak néhányról tud. Közvetlenül előtte Szinte Gábor és felesége dolgozott itt, úgy véli ez volt az a lakás is, amelyben a háború előtt

Ferenczy Noémi alkotott. Abból gondolja, hogy ez a műterem lehetett az övé, mert ennek vitte el udvar felőli szárnyát a háború, éppen úgy, ahogy azt Ferenczy leírja.

A műterem mennyezete enyhén lejt a szoba belseje felé, mint a művész házigazdától megtudjuk, így jobban szórja a fényt. A helyiség fényviszonyai egyébként is inspirálóak. „Sokszor nyáron hajnalban kijövök a hálószobából ide – meséli Gerber Pál – és ahogy kinn világosodik, úgy itt benn is változnak a fények, átadja magát az ember a műteremhangulatnak, gondolkodik, inspirálódik. Ez a látszólag passzív ücsörgés, szemlélődés a műterem atmoszférájában a munka szerves része. De nem vagyok fényfestő, számomra a fényviszonyok csak inspirációt adnak, gondolatokat indítanak.”

Néhány alkotást látunk is a falon, de esetleges, ami most fönny van. Például a Horizont című képe, amely két futball labdát ábrázol színesben, ami egyébként ritka, mert nagyrészt fekete-fehérben fest. Próbáljuk megfejteni a képet. „Nem vagyok futballrajongó – mondja –, és nem is rendszerkritikus képek szántam, mert amikor készült, még nem volt stadionépítési program. Egyszerűen csak a futball körüli mesterségesen gerjesztett örület zavart.”

Ilyen belső terekben általában érdekes a berendezés is. Itt nemkülönben. A bepolicolt belső falnál két nagy szekrény áll, egy ismerős ajándéka, rajtuk a háborúban keletkezett feszegetés-nyomokkal. „A festőállványt pedig Dobos Lajos bácsitól örököltem pár éve.

Azelőtt nem dolgoztam állványon. Amikor a főiskolán végeztem, 1983-ban, ott a környéken akartam valami bérleményt, és szereztem egy alagsori 21 négyzetméteres szükséghelyiséget a Bajza utca 21-ben. Kipofoztam, és ott dolgoztam. Dobos Lajos bácsi, idős festőművész kollégám ott lakott az első emeleten. Sokat beszélgettünk és egyszer azt mondja: Palikám, ha meghalok, ezeket rád hagyom. Így is lett. Az állványon kívüül örököltem ecsetet, festőasztalt, palettákat. Van, amire rá is írtam, hogy Lajos bácsi palettája.”

Ingtanbiznisz?

A belvárosi műteremből képzőművészeket mostanában brutális bérletdíj-emelés sújtja. Az önkormányzat újabb piaci árakat állapított meg számukra. Ha műtermekről beszélgetünk, emellett nem lehet szó nélkül elmenni. A művészek úgy vélik, az eljárás mögött valamiféle ingatlanbiznisz húzódik, amelynek célja az ő kiszorításuk, s a jó fekvésű tetőterek értékesítése – bár ez nem tehető meg a bérlőkijelölési joggal rendelkező Magyar Alkotóművészeti Nonprofit Kft. hozzájárulása nélkül.

Az egykori Medveczky-műteremben Karátson Gábor lakott 2012-ig, haláláig. Úgy tudni, a lakást nem adják ki újra, hanem megnyílik a közönség előtt, emlékkiállítás lesz benne. Gerber Pál mellett a félköríves ablakú műteremlakás Erdélyi Eta festő- és kárpitművész nevének volt, de 2010-ben bekövetkezett halála után férje, Harmati András és lánya, Zsófia használja tovább.

A legizgalmasabbnak gondolt itteni műteremben, a toronyban Bitó Balázs fiatal ötvösművész lakik családjával, immár 2004 óta. Ő is megengedte, hogy néhány percre zavarjuk és körbenézhessünk, bár kérte, fotókat ne készítsünk. A lakás helyiségei a kör alakú toronyhelyiségre szerveződnek, ez a központi tér, és olyan hatást kelt, mint egy körszínpad. Minden irányba ablakkal, még a szomszéd szobák felé is. A padló még ma is vöröses kő, mint Kassák írta, de deszkafalak már nincsenek.

Körben a fél belvárost belátni, az egyik ablak a Bazilikára, a másik az Anker-házra néz. A „világ hétköznapi zajlása” most is fölhallatszik lentről, főleg éjjel zajos a környék a bulinegyed vendégeitől. A fal mellett régi bútorok meg néhány fehér kötömb is, melyeket még a régi lakó, Hadik Magda szobrászművész hagyott itt, és a következő bérlő, Bitó Balázs édesanyja, Csikai Márta szobrászművész is megőrizte.

Balázs is megbecsüli őket, annál is inkább, mert a berendezés és a szerszámok egy része is Hadik Magdáé volt, s most ő dolgozik velük. Itt az egyik ablak alatt van például a régi munkapad, amelyen szép érmeit készíti. Itt mintázta Jedlik Ányosról, Ganz Ábrahámról, Bánki Donátról vagy a tűzoltó Szilvay Kornélról készült munkáit is. Gyakorta lámpa mellett, hajnalban, amikor elcsendesedik a város, és egyedül marad a Bazilikával, az asztal fölötti, beázásnyomokkal keregetett ablakon túl. ●

SZOBORPARKŐR

A kutyafáját!

szöveg: Jolsvai András, fotó: Tanyi Adrienne

Szabadtéri ebábrázolásban, ezt bátran állíthatom, Budapest ma is a világ élvonalába tartozik. Tucatnyi kutyaszobor díszíti a várost, van bronzkutya meg kőkutya, van főkutya és mellékkutya, kiskutya és nagy kutya, van falikutya és alapzatra való, van fajkutya és van korcs, harapós és szelíd.

Minálunk a rosszindulatúak sem állíthatják, hogy kutyába se vesszük a kutyákat: minálunk a kutyák igenis hogy kutyába vannak véve.

Az kérdést nem szenvedett, mikor e sorozat terve szárba szökken, hogy kutyának pedig lenni kell: azt minden kezdő sorozatszerkesztő tudja, hogy a siker záloga a kutya (meg a gyerek). Hogy végül erre a daliás dogra esett a választás, az természetesen a közelébe helyezett táblának köszönhető. (Tudniillik, hogy kutyát a mondott helyre tilos bevinni: e sorok írója ebben egy szűnni nem akaró humorforrást látott meg – abban mármint, hogy a tábla állítói nem fedezték fel, milyen szobor mellé sikerült kitenniük a figyelmeztetést –, s a lehetséges folytatást is elképzelve, például úgy, hogy a Kossuth-szobor mellé a „demokratáknak belépni tilos”, az Andrássy-szoborhoz a „miniszterelnökök kíméljenek”, a József

nádor szobrához „palatinusok távoltartása kéretik” felirat kerülhetne ki.)

Minderről e műrekek ott, a Hutyra utca 1. előtt persze mit sem tehet. Ahogy arról sem, hogy ezt a húsz négyzetméteres kis utcavéget, ahol az Izabella, Alsőerdősor és Hutyra Ferenc utcák (utóbbi kiváló állatorvos, a közeli Állatorvosi Főiskola megalapítója) találkoznak, két és fél méter magas kerítéserdő veszi körül. A hétkerben láthatóan igen erős a kerítéslobbi, minden szőnyegnyi szabad terület be van kerítve, őrizve és kulcsra zárva, mintha ilyesmi bármit is megoldhatna, de hát ez országos szinten is nagy divat manapság: a magunk részéről most csak annyit jegyezzünk meg itt, hogy a kerítés mindig a tér szűkítését, a szabadság hiányát jelenti, s minél kisebb a tér, annál inkább – ezért van az, hogy ez az életnagyságú kutya sokkal nagyobbnak látszik a valós méreténél. Mintha a sátán kutyája volna, olyan.

Pedig (a legenda szerint) *dr. Némethy Károly* kutyája volt a modell, egy békés és jó szándékú dog, aki nyilván a gazdája érkezését reméli (a Hutyra utca felől), azért hegyezi füleit és csóválja farkát. *Maugsch Gyula*, az alkotó, állami megrendelésre készítette ezt a művét is, mint oly sok más

(tucatnyi munkája díszíti ma is a fővárost és vidéket, leginkább háborús emlékművek és állatok voltak az erősségei), s a szobor 1938-ban, elkészültekor a Pasaréti út elejére került. A világhálón keringő történet szerint a kutya büntetésből poroszkált át Budáról Pestre 1952-ben, így lakoltatva az egykori horthysta gazdáját. (Mintha ott kevésbé számítana a reakciós múlt.) Dr. Némethy Károly persze nem volt horthysta, belügyi államtitkár volt megannyi kormányban a tizenkilencedik század végén, s 1918 után már nem is vállalt hivatalt. (Ha már a világháló: a körbeérő históriák apró változtatásai néha efféle csodákra képesek: „*A Figyelő kutya nevű szobor Némethy Károly kutyáját, dr. Fool-t ábrázolja.*”)

Hagyjuk hát meg mi is a doktori címet a derék ebnek, mely eredetileg a Némethy úré volt, s bizzuk rá, hadd figyelje továbbra is éberen a kereszteződést, a troli érkezését, hadd vigyázza a tér rendjét, s hadd várja, immár nyolcvan éve, hűségesen haza a gazdáját. ●

Névjegy:

Figyelő kutya. Hutyra Ferenc utca 1. felállítva 1952-ben (1938) alkotó Maugsch Gyula.

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

A kétszáz éve született tragika, akit sose felejtünk el

1817. április 8-án született Miskolcon a székely származású laborfalvi *Benke Judit*, akit *Laborfalvi Róza* néven őriz a kollektív emlékezet. Élete a későbbiekben annyira *Jókai Mór*hoz kapcsolódott, hogy felnőtt korát minden további nélkül ilyen korszakokra lehet osztani: színészkedés Jókai előtt, színészkedés Jókai oldalán, úriasszony-ság Jókai oldalán.

A szakirodalom már jó ideje megcáfolta, hogy 1848. március 15-én találkozta először, amikor Laborfalvi a nemzeti színpadán a fiatal író mellé tüzte saját kokárdáját. Ez inkább afféle eljegyzési jegyajándék lehetett.

Jókai kapcsolatát a nála nyolc évvel idősebb színésznővel dühödten ellenezte a mamája és *Petőfi* is. Többek között azért, mert volt egy házasságon kívül született leánya, az akkor már 12 éves kis *Róza*. A szerelmesek azonban nem hallgattak senkire.

Laborfalvi színpadi jelenlétéről természetesen nem maradtak fenn közvetlen emlékek. Nincs filmfelvétel, de még fotó is csak csúf öreg hölgyként maradt fenn róla. A fiatalkori, idealizált rajzok pedig nagyon hasonlítanak a kor többi ünnepeit dívjára. Csak a méltató szavak maradtak, hogy legyen mire emlékezni. *Széchenyi István* például ezt mondta róla: „Laborfalvi son-

Laborfalvi Róza fénykorában, ahogy Szanyi Borbála elképzelte (ismeretlen fotós felvétele a Benke család történetét feldolgozó honlapon)

rus alt hangja a legszebb muzsika, amit hallottam valaha”.

Első szerepeként, tizenhat évesen Náni szobalányt játszott a Benjámín Lengyelországból, vagy a nyolcgarasos atyafi című színműben. Húsz évesen a Pesti Magyar Színház, a későbbi Nemzeti Színház legelső bemutatójába három nappal a premier előtt ugrott be *Schenk Eduard* Belizárjának anyahósnő szerepébe. Déryné írta emlékirataiban: „A kitűzött nagy szerepet a fiatal teremtés kénytelen volt három nap alatt betanulni és eljátszani. S eljátszotta, éspedig mily meglepő sikerrel! De volt is hozzá királyi termete, klasszikai szépsége s azok a nagy beszélő fekete szemei. Kárpótolta ez bőven, ami gyengeség ez első szerepében még mutatkozott. és mi több, abban a borzasztó forróságban játszani, ami itt akkor uralkodott! (...) De Róza azért megúszta a tengert, s legyőzte nehéz feladatát.”

Harminckét évig volt a Nemzeti Színház egyeduralgó sztárja. Közben a szabadságharc után férjét, Jókait bűjtatta, megbékítette anyósát. Nyugodt körülményeket teremtett férjének, hogy hatalmas életművét megírhasssa. Féktelen költekező- és gyűjtőszennvedéye ugyanakkor hozzájárult anyagi zavaraihoz – ez az életmű egyenlenségeihez vezetett. Az öregedő Laborfalviról sok rosszat írtak össze, ha valaki az árnyalt képre kíváncsi, akkor *Hegedűsné Jókay Jolán* 1927-ben megjelent memoárját vegye kézbe.

Mára elmosódott arcvonásait idézzük fel *Szanyi Borbála* 2010-ben felállított miskolci szobráról

Bezárt a Yumber, a neten szerveződő, decentralizált lakásékezdő

Talán tetszenek emlékezni, 2015 augusztusában írtam az akkor induló budapesti startupról. Otthoni főztöt kínált regisztrált ügyfeleknek. A fizetés bankkártyán keresztül történt, 15 százalékos árrésszel. Megírtam, hogy feleségem, aki igen jól főz, és könnyen lelkesedő típus, az első próbafőzést egyike volt, annyira jó benyomást tett a fejlesztőkre, hogy őt ajánlották egy Index cikk alanyának. Minden idegszálam azt súgta, hogy ez országunkban nem fog működni. A fő-

oknak a tisztesség általános hiányát jeleltem meg; ha első körben egymásra is talál az elfoglalt, két gyereket egyedül nevelő ügyvédnő és az egy emelettel lejjebb lakó főzésmániás nagymama, hosszabb távon csak megkerülik a Yumbert, nem?

Ezt otthon nemigen mertem hangoztatni, de lapunkba nagy bátran beleírtam. Aztán arról a tragikomikus kalandról is beszámoltam, hogy nejem első élesben végzett főzése mekkora nagy sikert aratott – a NAV munkatársainál. Ugyanis ők voltak az első kuncsaftok. Aztán hónapokig tartott az adóhivatalal való huzakodás. A Yumber ígéretre, hogy a pénzbüntetést átvállalja, de aztán ez is bekerült a be nem tartott ígérek közé.

Minden héten bezár egy startup, manapság ez nem számít nagy hírnek. Az ügy részleteit azért ismerhetjük meg a legapróbb részletekig, mert *Kalmár Péter* alapító ötletgazda egy gyónásnak szánt, hosszú, önmarcangoló blog-bejegyzésben vallott élete talán legnagyobb kalandjáról.

Miért is lett kudarc történet?

Egyáltalán nem azért, amiért én gondoltam. A projekt el se jutott addig, hogy kiderüljön, működik-e az ötlet. Kalmár vállomása szerint igen sok az ok. A blognak beszédes alcíme van: „Magamat kigúnyolom ha kell – de nem kell.” Alább megpróbálom összeszedni a bukásk legfontosabb tényezőit.

1.) Az ötletgazda volt az egyetlen alkalmazott. Eredeti foglalkozása: operarendező. Legerősebb képessége: mások fellelkesítése, a lehető legrövidebb idő alatt, a tények kreatív vegyítése a vágyálmokkal. Egy rendező mindig jó katasztrófa-elhárító – ám a problémák egy hányadát maga okozza. A legkülönbözőbb embereket vonzotta a Yumber köré – akik idejüknek csak egy-egy töredékét tudták a projektre fordítani. 2.) Az idővel való versenyfutásban rossz döntéseket hoztak – a mobilalkalmazás tesztelésre nem hagytak elég időt. Túl gyorsan rohantak előre, a fő oka ennek talán az volt, hogy féltek, valaki megcsinálja előttük ugyanezt.

3.) Kétszeresen is rossz országban kezdtek el az ígéretesnek tűnő projektet. Magyarországon viszonylag kevés az üzleti angyal, aki hozzá van szokva ahhoz, hogy tízből (húszból) egy startup lesz sikeres, az viszont annyira, hogy bőven visszahozza a termőre sose fordult vállalkozások költségeit.

Pont az ellenkezője történt annak, mint amire szükség lett volna. Ahelyett, hogy a magyar államgépezet előre rohant volna a sharing economy jelentőségének felismerésével, elüldözte az Ubert. Nem dolgoztak ki speciális adózási konstrukciót a Yummbereknek sem, bár volt róla szó.

4.) Az egyszerre felkerült ajánlatok száma soha nem haladta meg a tízet. Ez jóval alatta maradt a kritikus tömegnek. Az ötven körül lehetett volna, ha a földrajzi eloszlást is figyelembe vesszük. Ráadásul a napi negyven-ötven adagból jó ha hatot-nyolcat ettek meg a vendégek, a többinek a költségét a Yummbere állta.

5.) Nagyon messze volt az egész projekt attól, hogy kiderüljön: működőképes az ötlet vagy sem, fenntartható-e az egész modell, kitermeli-e a folyó költséget, (nem beszélve a befektetett összesen 60 millió forintról), és exportálható-e a világ más pontjaira.

6.) A kudarc érdekes mellékszála, hogy kezdettől volt néhány hangos ellendrukker, akiket Kalmár trolloknak nevez. Az egyiket nevéin is nevezi, itt elég lesz az Sz. B. monogrammmal. Így jelentkezett be a Yummbere színrelépésekor: „Naponta fogom rátok küldeni az állategészségügyet és

a NAV-ot. Tisztelességtelen azokkal szemben, akik hivatalosan, a szabályokat betartva próbálnak a vendéglátásban boldogulni, erre az ilyen ügyeskedők az egzisztenciájukra törnek... Játsszatok ti is a szabályok szerint! Jaaa, hogy ahhoz senkik vagytok?!”

Kalmár Péter, „korunk hőse”

Tanulságos végigolvasni az End Down című blogbejegyzésben közzétett önvallomást. Műfaja: exhibicionista posztja modorában előadott rémdráma. Ebben a projektben az égvilágon minden folytonosan változott. Például a célközönség.

„A kezdetekben úgy gondoltuk, hogy a Yummbere elsősorban a házias ízekről, a nagy főztje iránti nosztalgiairól, és a különleges élményről fog szólni; és büszkén lovagoltuk meg az Uber magyarországi trendi és ellentmondásos hullámain. ...Az elképzelést magáévá tette a menedzsmen, és az irányítás is olyan laza lett, amilyenre a szolgáltatást szerettem volna hangolni – de ez startup esetében végzetes hiba lett. Ráadásul a feltételezéseink nagy részét nem igazolta az élet. Nem laza nagyik, hanem elfoglalt, tudatos wanna-be-chef fiatal szakácsok töltöttek föl ajánlatokat, és trendi, elkényeztetett belvárosi foodybloggerek próbálták kipróbálni az alkalmazást, ami nem nagyon jött össze nekik.”

Aztán egyre változott a tulajdonosi kör, a folyton széthúzó menedzsmen, a fejlesztői csapat – csak az örökmozgó ötletgazda nem. Elköverték az üzleti életben létező összes hibát.

„Mikor épp még nem volt pénz, akkor bezzeg volt nagy hírverés, de még szinte használ-

hatatlanul rossz volt az informatikai rendszer, és nem volt csapat sem. Eredmény: elégedetlen felhasználók mindkét oldalon. Amikor lett pénz, hülyeségekre szórtuk, és nem hangoltuk össze a marketing tevékenységet a promóciókkal; amikor jobb lett a rendszer, nem költöttünk marketingre. Amikor költöttünk marketingre, a csapat széthúzott. Amire lett használható koncepció, elfogyott a pénz is és a csapat is.” Vajon mit gondolt ez az ember? Az üzlet startup válfaja mentesít az üzletépítés vastörvényeinek hatálya alól? Ha igen, akkor a sikeres startupok tanulmányozásából megtanulhatták volna, hogy a technológiát megfelelő ideig érlelni és tesztelni kell, máskülönben biztos a bukás, a többi tényezőtől függetlenül. „A fejlesztés sem ortodox módon történt, hanem miközben még a munkások a pincében alaposztak, én már a kéményen akartam a szélkakast fényesíteni. Ettől viszont egy kicsit idegesek lettek a fejlesztők, és minden lassabban ment. Én meg nagyon. Mármint attól, hogy miért nem akarja senki a szélkakasomat fényesíteni.

A nagy sietség egyik legfőbb oka az volt, hogy attól féltem, valaki előbb csinálja meg az ötletet, nagyobb csapattal, több pénzzel, és baromira nem szerettem volna – ismét – lemaradni a világhírről és a dollár milliárdokról.” Évente sok tucat ilyen kudarc következik be, de annak résztvevői eltűnnek a világ színe elől – sebeket nyalogatni. Nem így Kalmár. Így fejezi be a vallomását:

„Nem savanyú a szőlő, higgyétek el, hiszen én tényleg abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a bukásaimból mindig föl tudtam állni, és mindig tanultam belőlük valamit. Azt ugyan még nem tudom, hogy ezt a mérhetetlen tudásomat hol fogom hasznosítani; helyettes államtitkárként, esetleg mint senior advisor Silicon Valley-ben, de az biztos, hogy operarendezőtől filmszínészig, mulatótulajdonostól régiségkereskedőig, ingatlanfejlesztőtől a rendezvényszervezésig, producertől az informatikai startup vállalkozóig, reklámügynökségtől a színdarab-, és forgatókönyvírásig terjedő színesen mozgalmas életemben annyi tapasztalatot halmoztam föl, amivel akár még vándorcirkusz-igazgató is lehetnék Sri Lankán... annak ellenére, hogy egy árva aranyhöröcsögöt se idomítottam be még.”

Nyugodj békében, Yummbere. A mi családnak nem vésztett sokat, csak 20 ezer forintot, a NAV büntetés összegét. Meg a sok szaladgálást. ●

FÉNYÍRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Dívat volt valaha a képes újságoknál, hogy posztermiségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: *Sebestyén László* felvételeivel. Fadobozos, lábon álló, fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai paloták udvarait örökítette meg.

VI., Andrásy út 2. – Bajcsy-Zsilinszky út 13. – Révay utca 1.

Az egykori Sugárút torkolatánál fekvő 506 négyyszögölnyi terület tulajdonosa a Foncière Általános Biztosító Intézet (1865–1849) 1881 februárjában pályázatot írt ki a három utcára néző telek beépítésére. A nagy kihívást jelentő hegyesszögű trapéz alaprajzú ingatlanra 58 pályamű született. A megbízást a zürichi Műegyetemen tanult *Feszty Adolf* (1846–1900) nyerte el. 1881 augusztusától 1882 novemberéig *Pucher József* (1836–1904) építőmester irányításával zajlott az építkezés. A négyemeletes palota-bérházban 19 tágas és kényelmes lakás jött létre.

Fesztynek Pest egyik legfrekvenciáltabb helyén a telek extrém formájához igazodva úgy kellett épületével a biztosító társaság megbízhatóságát, értékállóságát sugallnia, hogy közben nem feledkezhetett meg a ház reprezentatív útvonalban betöltött vezérszerepéről. Az építész a reneszánsz gazdag formakincséből válogatva mintegy díszlet-szerűen rendezte be a ház három utcai térfalát és udvarát. A sarokra helyezett kupola előnyt kovácsolt a szabálytalanságból, az elé helyezett aranyozott Hermész-szobor pedig már messziről is felhívta a figyelmet. Sajnos a kupola a második világháborúban megsemmisült. Hiánya jelentősen megváltoztatta az épület összképét, de Hermész isten 1990-ben visszarepült eredeti helyére. A kortárs tudósító kiemelte „*a gazdagon tagolt homlokzat komoly és nyugodt*” hatását, amely napjainkban már inkább zsúfoltnak tűnik. Feszty ezen kívül még kilenc épülettel gazdagította az Andrásy utat. (H. V.) ●

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK

Vigalmi egyedek

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Melegh Noémi Napsugár

A hatodik után a hetedik kerületben is változást szeretnének elérni a szórakozóhelyek közvetlen szomszédságában élő lakosok. A Károly körút–Dohány utca–Diófák–Király utca által határolt terület jelenleg a legmenőbb budapesti vigalmi negyed, ahol úgy nagyjából százhetven vendéglátóhelyet üzemeltetnek. A bentlakók viszont közmeghallgatást kezdeményeztek: azt kérik, hogy az önkormányzat állítsa vissza a városrész nyugalalmát. Legtöbben a szórakozóhelyek külterületre telepítését javasolnák (ittlakunk.hu nyomán).

Alig dereng, amikor a szél az éjszaka fáradt nyomait felkapva végigrohan a Belvároson. Üres sörös dobozok görögnek végig az aszfalton, fémhangú ébresztőt fújnak az éjszaka legényeinek. Nehéz este volt az előző, az olcsó berúgásért is meg kell dolgozni a jó polgárnak, származék a szomszéd kerületből vagy messzi külföldről. Néhány romkocsmatöltelek csoportba verődve betér a pékségbe, kávé kérnek, állva isszák, nem kavarják, a nappali fényben már nem oly harsány a jókedvük. Lassan ébredezik a lakosság, ki piacra megy, ki a kertbe, mások plázázní vagy úszni, kezdődik a hétfégi nagyüzem.

A pesti egyed elgondolkozva pillant át a délelőtt is bágyadt túlpartra, s megkockáztat egy kirándulást, hogy megtudja, hogyan

is mennek a dolgok bezzeg-Budán. A túra szervezői lelkesen kínálják portékájukat:

Akarja tudni, milyen volt száz évvel ezelőtt a bohém-negyed, a híres Tabán? Miképpen teltek a mindennapok, és hogyan szórakoztak az ismert művészek, s végül miért bontották le mégis a göröngyös utcákkal teli városrészt? A borozók és bordélyházak története mellett az egykori édes életre emlékezünk; a sétát kóstolással színesítjük, a ma is még fennálló tabáni épületek vendéglátóhelyein. A program részét képező Rácz fürdő-látogatás a nemrég indult felszámolási eljárás miatt bizonyítalan ideig nem lehetséges.

Három hegy völgyében (Gellérthegy–Naphegy–Várhegy) egykedvűen ömlik az eső. A felhők alja súrolja a parki fák vir-

gácslombját, néhány korai rigó a tél maradványaival pöröl. A Czákó-kertben lelkes városimádók, sátorhajú lazák és esernyős gondosak gyülekeznek a több mint borongós délelőttön. Elnézést kérünk kedves sétálóinktól, éppen tegnap váltottunk forralt borról fröccsre... Semmi baj, termoszban tea is akad az útra, hogy a rendíthetetlen kiránduló épségben bejárja Budapest jelenleg leghalkabb buli-negyedét.

Ma olyan városrészt fogunk megtekinteni, ami már nem létezik. Képzeljék el, hogy a budai Tabán száz évvel ezelőtt sűrűn lakott terület volt, kicsiny épületekkel, csorba utcakövekkel. Szinte minden második házban kocsmá üzemelt, és többnyire tele volt. Budapest spontán szórakozó-negyede borozótól bordélyházig hihetetlen népsze-

rűségnek örvendett; s szinte minden író és képzőművész megemlékezett róla.

A csoport áhitattal néz végig a lankás domboldalon, szőlőtőkékét, kövecses utcácskákat, szerény házikókat, és nyiladozó ajtajú vendéglőket rajzol eléje az emlékezet. Valljon mennyit érne ma, ha itt lett volna viskóm jó Budában... Játék a szavakkal, inti párját a józan úrnő, hiszen majd' száz évvel ezelőtt végleg felszámolták az akkor hírhedt városrészt (1933. május 13-án kezdődött a bontás). A túravezető megerősíti a vigalmai információkat, a digitális fotókat a kirándulás végén, száraz helyen mutatja be.

A vendéglők népszerűségét az egyszerűség adta. Az idelátogatók tudták, hogy egyik helyen a gulyás kiváló, a másikon a rántott csirke, a csusza vagy a zsíros deszka. Nem mellesleg a Duna, és a Bécs felé vezető út közelsége is rengeteg látogatót vonzott. Nem mesze húzódtott az egykori észak-déli kereskedelmi- és hadút. A folyó itt a legkeskenyebb, a hajóhídon könnyedén jöhettek-mehettek a szórakozni vágyó emberek. Éjszaka, speciális szolgáltatásként, az elázott mulatozókat lámpással kísérték le a partra, ahonnan valahogy hazabotorkáltak. Most pedig álljunk meg itt, a régi kőkeresztnél.

A csoport behúzódik a fák alá, kövér esőcseppek gurulnak végig a kiterpesztett ernyőkön. A kirándulás ilyen műfaj... – szabadkozik a túravezető, és összerendezi az átázott fűrtöket. Kihaltak a tenispályák, virgonc kutyák vonszolnak maguk után morcos gazdákat, néhány futó mohaléptekkel oson át a színen; mindenki a maga kategóriájában elszánt. A társaság lelkesen hallgatja a mesét, mert valóban jó a buli.

A városrésznek egykor öt tere volt: Szarvas tér, Döbrentei tér, Kereszt tér, Fehér

Sas tér, Bocskay tér. A mai Gesztenyéskert területét egykor a plébániatemplomokhoz kapcsolódó sírkertként használták. Magyarok, németek, szerbek, fanarióta görögök és ortodox keresztények temetkeztek ide; a Hegyalja út felőli oldalt Csend utcának nevezték. 1885-ben a Vízivárosi temetővel együtt a Tabáni és a Németvölgyi temetőt is felszámolták.

Angyal sóhaja ereszkedik a társaságra, amint nézegetik a bádogra festett, kopott Jézuskát, ki sok gyönyörűségnek és sanyarúságnak lehetett tanúja e tájon. Az udvaron nyúzott teknőben mosott az anya, mezítláb futkosott megannyi gyereke, a szomszédban tímár uram készült a vásárra, a pék dagasztott, a lánya terített, estére pedig a sötétség jótékonyan letakarta az egészet. A kadarkamámorban érdeklődőbbé váltak a látogatók, megírták, lefestették, és nem utolsó sorban élvezték a családiasan természetes közeget.

Azt is beszélték, hogy a Gellérthegy oldalában boszorkányszombatokat tartottak, amelyre az ország legtávolabbi pontjáról érkeztek tivornyázó némberek. A feltételezés alapját a Tabánnak e sötét oldala adhatta; virágoztak a bordélyházak, ahová közismert emberek is előszeretettel betéregtek. Krúdy is sokszor töltötte az éjszakát Poldi bácsi kishálószobájában, főleg akkor, amikor nem bírt fölmenni a pincéből.

Poldi papa, és felesége, Liza néni a legolcsóbb kocsmát vitte a Görög és a Fehér Sas utca sarkán. Helyesebben alján, mert a Mélypince részben földalatti egység volt, a tabáni labirintus egyik barlangja, de a rántott hús itt is túllógott a tányér szélén, jó zsámbéki borral öblítették le a vendégek; Márai, Bródy Sándor, Székely Mihály, tán még Casanova is. Casanova

járt Budapesten? Borzongás fut végig a társaságon, sokak számára meglepő a hír, és sok év után is elevenen ül a pletyka, miszerint a mesternek több, mint megtetszett a Batthyány téri Fehér Kereszt fogadó tulajdonosának leánya. A szöktetés azonban nem sikerült, mert a vőlegény és barátai utolérték őket, és a csábítót alaposan helybenhagyták.

Rengeteg legenda kering azokból az idők-ből. Kárpáti Aurél Jacopo meséje című novellájában írja le a történetet, amely így kezdődik: „Az 1759. év őszén egy itáliai fiatalember jött Budára, hogy köszvényét gyógyíttassa a török fürdőben.” Nos, róla feltételezték, hogy ő lehetett Casanova. S hogy milyen fürdőben? Következő állomásunk a Rác-fürdő, kárpótlásként a felújítási munkálatok egyik vezetője mesél; lehet kérdezni.

Tessék mondani, hogy merültek le a negyven fokos vízbe? A bűvár-részletek különösen izgatják a sétálókat, s olyan érdeklődéssel hallgatják, mennyi ideig, milyen anyagokból, és mennyire korhűen állították helyre a fürdőt, mintha nem másfél órája áznának az esőben. Állítólag majd méccsessel a kézben bocsátják útjára a fürdőzőt, épp úgy, mint amikor még nem volt világítás a csarnoki medenceteremben... A vendégléltek alig várják, hogy majdan betérjenek, de a vezető figyelmezteti őket:

A fürdő a luxusréteget kívánja kiszolgálni, annak megfelelő árákkal. A Gellért, a Rudas, a Lukács elérhetőbb cél, és nekünk is rengeteg néznivalónk van még! A parti vendéglők némelyike megőrizte régi fényét, mielőtt betérünk, hallgassuk meg Szerb Antalt édes szavait. „A Tabánt bárki meglátogathatta, télen, nyáron, nappal, éjszaka, mindig csodálatos volt, mindig egyetlen, az ember mindig most kezdődő szerelmek derengését görgette végig lejtős utcáin, olyan szerelmekét, amelyek reggel szoktak az ember eszébe jutni, az ágyban, amikor még sötét van... Itt valamikor utcák voltak, Uram, itt volt az ifjúság.”

Húúú... Egymásra néznek a kirándulók, és az első kockás abrosznál lepihennek, s kikérik a maguk kisfröccsét. Kinek ez, kinek az tetszett legjobban a túrán, és arról sugdosnak, hogy az unokák – majdani Bence bácsi és Barbi néni –, évtizedek múlva majd nosztalgiával gondolnak vissza a saját régi szép időkre. Amikor még működött a hetedik kerületi bulinegyed, s az átdiszkozott éjszaka után zajosan végigandalogtak a Kazinczy utcán, miközben sörös dobozokat görgetett a bolond áprilisi szél. ●

Lendületben a FÁNK

A Fővárosi Állat- és Növénykert mára kibővült területén egyszerre több fejlesztésen is dolgoznak. Mindezekről a Fővárosi Közgyűlés több ülésén is tárgyalt, és minden alkalommal ellenszavazat nélkül döntött. A projektek mindegyikén jelentős az előrehaladás, több szálon párhuzamosan folynak a munkák. A részletekről dr. Peresényi Miklós főigazgató nyilatkozott lapunknak.

fotó: Sebestyén László

A múlt esztendő végéig sikeresen megtörtént az Állatkert területének növelése, a korábbi használók kiköltözése, területük átvétele. A bezárt és leszerelt Vidám Parkot 2014 februárjában vettük át. Ekkor még nem lehetett elkezdni valamennyi fejlesztés kivitelezését, ezért a kibővített részeken két évre a Fővárosi Közgyűlés döntései szerint átmeneti, ideiglenes jelleggel családi szabadidő-parkot alakítottunk ki, amely Holnemvolt Park néven a 2014-es és a 2015-ös szezonban már sikeresen működött. A fejlesztési területen számos kivitelezői munka kezdődött el 2014-ben (elsősorban a leendő Mesepark területén), de az események 2016-ban felgyorsultak.

Hízókúrán. 2014-ben az intézmény a 107 ezer 619 négyzetméteres korábbi állatkerti területen, a karantén és a háttérkertészet 3805 négyzetméteres részén működött (plusz Margitszigeti Vadaskert). Azóta jogi értelemben is dokumentált módon – alapító okirattal vagy tartós használati, bérleti megállapodással – új területeket vett át. A volt Vidámpark 65 ezer 335 négyzetméteres területén már befejezettek a bontási munkák, s több ponton folyik az építés is. Nyáron megkaptuk és a

második félévben felújítottuk a 120 éves hajdani városligeti rendőrkaszárnát (legutóbb: Országos Toxikológiai Intézet), ez 2160 négyzetmétert tesz ki. A Főváros a Varannó utcáról megállapodott a Zuglói Önkormányzattal, a FÁNK átvette annak 3209 négyzetméterét, és megtörtént a telkek összevonása. Végül a MÁV Nyugati pályaudvartól is használatunkba jutott 1926 négyzetméternyi rész. Így a Városligetnél 72 ezer 630 négyzetméterrel növekedett az Állatkert által használt terület. Már 184 ezer 054 négyzetméteren működhetünk, amin felül még a Margitszigeti Vadaskert 6091 négyzetméterét is fenntartjuk. Ez a jelentős mértékű növekedés természetesen sokkal nagyobb felelősséggel, emberi és anyagi erőforrások igénybevételével jár. A Kormány és a Fővárosi Önkormányzat jelentős forrásokat nyitott meg a fejlesztések érdekében, és jelentős azok eddigi előrehaladása.

Zónától a garázsig. A megszüntetett Vidámpark egykori területén és az Állatkert régi Gazdasági udvarában a két fő új attrakció, a Mesepark, valamint a Pannon Park valósul meg, és elkészülnek a működésükhöz szükséges egyéb fejleszté-

sek. Egy új üzemeltetési kiszolgáló zóna létesül, autóparkoló épül, új közműveket telepítenek. A park fejlesztése is megtörténik: nem egyszerűen megduplázódik a zöldfelület, az új növényállomány egy botanikus kerthez is méltó lesz. Terveink szerint a fejlesztési területen a burkolt terület 55 ezer 544 négyzetméterről 29 ezer 124-re csökken. A teljes értékű zöldfelület 8658-ról 17 ezer 898 négyzetméterre növekszik, a vízzel borított terület 0-ról 2661 négyzetméterre. Másfélszer annyi fa koronája ad majd árnyékot, mint korábban. A leendő épületek helyén álló fáknál minden ésszerű esetben az átültetést választjuk a kivágás helyett – a világon létező legjobb technológiával. A mondott adatokon felül vannak még a zöldtetők, valamint a legfontosabb dolog, maga a fedett park, hiszen a biodóm belsejében több ezer zöld növény között sétálhatunk majd egész éven át.

Csaknem befejeződött már az új Kiszolgáló Zóna kialakítása, amire az új oktató és családi szabadidős létesítmények létesítése és ellátása érdekében van szükség. Még tél végén beköltöztünk a hajdani rendőrkaszárnába, azóta itt működik az állatkórház, az informatikai központ, a gyűjtemény-nyilvántartás és a központi iroda. Az új Gazdasági

Épület és az új Takarmányellátási Épület esetében is végig kellett vinni a tervezést, és sikeres közbeszerzést követően összelekezdődött az építés. Márciusban már a műszaki átadásnál tartunk, és a tavasz vége előtt átköltözhetnek a műhelyek, öltözők, raktárak, a könyv- és irattár, a takarmányellátás, a központi konyha, hűtőterem. A MÁV-val való megállapodást követően a vasút felől mintegy 300 méteres hosszban elkészült egy új betonkerítés, illetve egy közel 150 méter hosszú új szolgálati teherforgalmi út. Folyamatban lévő feladat a közművek kiváltása, áthelyezése, újak létesítése.

Az állatkerti fejlesztések során a jelenleg kaotikus parkolási állapotok is javulnak. A hajdani vidámparki autóparkoló helyén létesül az úgynevezett Hermina Garázs, amely a Liget más intézményeibe tartó közönséget is szolgálja majd, például a Széchenyi fürdőt vagy a Bethesda Gyermekkorházat. Itt nem egy hatalmas parkolóházra kell gondolni, hanem egy zöldtetős, jórészt felszín alatti parkolóra, amelynek a tetejére is felhúzódik a park, a sétányok. A Kormány ezt a projektet is támogatja, és 2016 elején megkezdtek az építéséhez kapcsolódó általános előkészítési munkát. Elkészítettük a garázs koncepciótervét és a vonatkozó költségbecslést, illetve elkészült a parkoló környezeti hatásait vizsgáló és bemutató Előzetes Vizsgálati Dokumentáció is, amelynek hatósági eljárása elkezdődött.

Mesés produkció. A „Pannon Park projekt I. része: a Mesevár megvalósítása” és a „FÁNK közműfejlesztés és rekonstrukció a gazdasági zónában” beruházásokat egyesítettük, s a Kormány – az önkormányzati támogatáson felül – további 500 millió Ft támogatási keretet biztosított

e projekt megvalósításához. 2016 során megtörtént a Mesevár interaktív kiállítás meglévő statikai, gépészeti, elektromos, tűzvédelmi tervfejezeteinek az interaktív állatkerti játszóház kiállítási terveihez igazítása, elkészültek a park kiviteli tervei.

A klasszikus magyar animációs mesefilmek korábban tervezett hőseihez (Vuk, Süsü, Dr. Bubó, Mekk Elek, a Nagy Ho-ho-horgász) a Frakk, a macskák réme animációs film jellegzetes figurái is csatlakoztak, segítségükkel az állatvédelmi alapelveket mutatjuk be egy multifunkciós oktatóteremben. Itt elsősorban a házi kedvenc és kedvtelésből tartott állatokat, valamint azok felelős tartását ismerhetik meg a látogatók. Szeptember óta épül a kiállítás, halad a munka a leendő Mesevárban, átadása idén ősszel esedékes.

Valami vadon. A tervek szerint a Pannon Park központja a biodóm lesz a Pannon Ósvadonnal, a Pannon tenger Akváriummal és a Látogatóközponttal, amelyet tágas szabadterei kifutók öveznek. Jogerőre emelkedett az épület és környezetének építési engedélye, és ennek alapján megkezdődött a kiviteli tervezés, valamint elkészült a közbeszerzést megalapozó tervdokumentáció. A szükséges bontási munkák közbeszerzési eljárását követően megtörtént a Vidám Parkból hátrahagyott rossz állapotú épületek, valamint a rengeteg burkolat (beton, aszfalt, viacolor, stb.) és a játékörök vastag betontestjeinek a bontása. A Vidám Park hajdani területén ugyanis több mint 40 ezer négyzetméter volt szilárd burkolat vagy épület. A terület leromlott növényállományának kezelését, átalakítását is elkezdtek: 2016-ban közel 60 fa átültetése és több beteg fa eltávolítása történt meg. A hátralévő ter-

vezési feladatok ellátására, illetve a kivitelezési feladatok megvalósítására együttesen irányuló nyílt, uniós fővállalkozói közbeszerzési eljárást indítottunk el 2016 őszén, és az ajánlatok az év vége előtt beérkeztek. Azóta a pályázatot 2017 február végén eredménytelennek kellett nyilvánítanunk, mivel a beérkezett ajánlatok összege meghaladta a rendelkezésre álló forrást. Így – összhangban a Közbeszerzési Törvény vonatkozó paragrafusával – tárgyalásos eljárást kezdtünk az egyébként alkalmasnak bizonyult ajánlattevőkkel, az ajánlatok és lehetőségek közelítése céljából. Ez a folyamat jelenleg zajlik.

Védendő örökség. A közönség az idei szezonban az Állatkert régi területeit használhatja, de itt is található majd építési munkákkal, ugyanis jelentős örökségvédelmi munkákat is tervezünk az év folyamán: az Elefántház kupolái fedésének rekonstrukciója, a Nagyszikla betonkeréggel beázás-mentesítésének III. üteme, a Kőrhinta tető, homlokzat, falfestés, a Fácánház faszervezeteinek rekonstrukciója. A Margitszigeti Kisállatkertben is jelentős felújításra kerül sor. ●

Dr. Persányi Miklós miniszteri biztosként felügyeli a Liget Budapest projekt kert- és tájépítészeti feladatait is. 2016-ban megszervezte az úgynevezett Liget Park Fórumokat a Városliget mint park tervezéséről, a ligethasználók igényeiről. 118 szervezet, intézmény és közösség képviselőitől több mint ötszáz javaslat érkezett. Általános igény a Városliget „családbarát tétéle”, az emberek szeretnének csendes, nyugodt pihenőterületeket. Nem túl meglepő módon szeretnék megtartani a fákat, sőt felvetődött a Liget környékének további fásítása is. Sokan kérték, hogy szűnjön meg a Kós Károly sétány gépkocsiforgalma, és radikálisan csökkenjen az Állatkerti körúté. A javaslattevők többsége szívesen látná a megfelelő közvilágítás kiépítését, több és jobb ivókutat, padot, pihenőhelyet és kukát szeretnének, valamint új WC-hálózatot és több kutyáürülék-gyűjtőt. Az új igények közül felmerült csomagmegőrző, zuhanyzó és egy sportszer-kölcsönző is. A kutyatulajdonosok nagy százaléka több kisebb, zárt kutyafuttató kialakítását kérte, azzal a feltétellel, hogy a Liget parkos területein is lehessen póráz nélkül kutyát futtatni. A kerékpárosok egy, a parkot átszelő kerékpársávot, több biciklitárolót javasoltak, és azt, hogy a közeli BUBI-kölcsönzőkben legyenek gyerekbiciklik is. Érkezett egy terv, amely a Széchenyi Fürdőt is tápláló termálvízre építve egy ismeretterjesztő és szórakoztató célú, vizes látványosságot képzel el a Ligetbe. (Cs. S.)

ÖTVEN ÉVE

Gedeon néni, a nők bálványa

Elek Lenke

Talán már mióta a homo sapiens megjelent a Földön, hajunkat és az arcunkat szeretjük szebbé tenni. Az újabb korokban pedig megkülönböztetni másokétól, vagy éppen másolni a mindenkori trenddiktáló nőtársak kunsztjait. A középkorban és az újkor hajnalán ezt is a cselédségre bízta a tehetősebbek, Jane Austen regényeiben fél délelőttöket azzal töltöttek a szolgálók, hogy csigássá varázsolják Elisabeth Bennet és testvérei fűrtjeit, rózsaszirmokkal dörzsöljék hamvassá és illatosá az arcbőrt, a sipákoló mamának pedig papírszalagocskára tekerik éjjelre a haját.

Amióta a fránya elektromosság – no meg a vegyszerek – határozzák meg az életünket, megváltoztak a szépítkezési szokások és kellékek is. Köztudomású, hogy a nők a külsínért minden szenvedést kibírnak. A harmincas-negyvenes évek amerikai és európai szépségiparában a gépek bizony csíptek, égettek, ráztak és gyötörtek. Mert igaz, hogy a kémiai anyagokkal kombinált, elektromos vezetékbe kötött meleg dauer jó sokáig birkaöndörré változtatta a nők haját, de meg kellett szenvedni érte. Sőt, ha nem találták el a vegyszer mennyiségét vagy az áram erősségét, oda lett az egész hajkorona.

Magyarok mindenütt

Szólíts csak nyugodtan Esztinek – mondta kedvesen a csodálatos Chanel-kosztümben és Cartier-ékszerekben pompázó törékeny,

porcelán bőrű hölgy, *Estée Lauder*, amikor elfogódottan bemutatkoztam. Sok évtizede már annak, hogy a világ egyik legbefolyásosabb és leggazdagabb üzletasszonya – és egyik leghíresebb kozmetikai márkája – megérkezett a Váci utca 12-be.

Sokan akkor ébredtünk rá, honnan is a furcsa keresztnév – Estée – ami kimondva, amúgy magyarosan, Esztinek hangzik. 1908-ban *Josephine Esther Mentzer*ként látta meg a napvilágot New Yorkban, Queensben. Anyja, *Rose Schotz Rosenthal* francia katolikus családból származott, magyar zsidó felmenőkkel. Édesanyját igazi magyar szépségnek írja le a *Success Story* című életrajzi könyvében.

Csoda, hogy nem csaptak le eddig soha a forgatókönyvírók *László Ernő* életrajzára, akinek a szappanjai talán ma is a legnépszerűbbek az észak-amerikai kontinensen. A

jóképű erdélyi fiatalember Budapesten lett bőrgyógyász. Arra törekedett, hogy a bőrhibákat eltüntesse, ne csak elfedje. Karrierjét két híresség sikeres kezelésével alapozta meg. A Habsburg-dinasztia tagja, *Stefánia* hercegnő, gyulladt, pattanásos arcbőre miatt már-már depresszióval küzdött. Másik híres betege korának ismert színésznője, *Gombaszögi Frida* volt, akinek arcán lövedék okozta seb éktelenkedett. A bőrgyógyász őt is sikeresen tudta kezelni, így visszatérhetett a színpadra. Az orvos pedig feleségül vette Frida testvérét, *Irént*, aki a világot jelentő deszkák helyett férje jobbkeze lett.

A budapesti Szervita téren nyílt meg az első hazai Tudományos Kozmetológiai Intézet, amelyben Európa elit köréből származó hölgyek fordultak meg. Dr. László Ernő mindig részletes leírást kért a hozzá fordulóktól bőrük állapotát illetően. Ez lett később a híres *Invisible Consultation* kérdőív alapja, amely kategóriákba sorolta a bőrtípusokat. Az idő tájt ez óriási újdonság volt. 1939-ben, még idejében emigrált és hamarosan megnyitotta intézetét Manhattanben. A negyvenes évek elején *Helena Rubinstein*, az amerikai kozmetikai birodalom másik legnagyobb, zsidó-lengyel származású alakja kereste fel, hogy megvásárolja cégét, de László őt is visszautasította, mert nem kívánta termékeit boltokban árusítani.

A leggazdagabb amerikaiak jártak hozzá. A windsori herceg és hercegnő, *Gloria Vanderbilt*, *Greta Garbo*, *Truman Capote*, *Jacqueline Kennedy Onassis*. Ajánló kellett ahhoz, hogy valaki vásárolhasson nála, de csak bőranalízis és konzultáció után. Példa nélkül álló módon korlátozta vevői számát, 1954-ben például 25 ezerben.

A német *Rosa Graf* kozmetikumok 1926-ban indultak világhódító útjukra, de termékeik csak a szalonban voltak kaphatók. Rosa 1971-ig önállóan vezette a céget, majd idős

kora miatt a magyar származású *Petre László*-nak és barátjának, *Volker Heitland*-nak adta el laboratóriumát, később az iskolát is. Hasonló elven működik a *Gigi*, Izrael legnagyobb kozmetikai vállalata, amelyet 1957-ben alapított a Magyarországon született *M. E. Landau*.

A *Helia-D* (tudták, hogy a D betű a *Debrece*ni eredetre utal?) igazi világmárka lehetett volna. Egyesek szerint, ha a napraforgó szárában lévő anyagok gyógyhatását Amerikában fedezik fel, dollármilliárdos vállalatot alapíthattak volna rá. A közelmúltban

elhunyt magyar származású híresség, *Gábor Zsazsa* több helyütt azt nyilatkozta, hogy bőre szépségét ennek a csodának köszönheti...

Mostanában is születnek egyébként magyar vonatkozású sikeres kencék. A hazai gyógyvízkinszere épül az *Omorowicza* termékcsalád, akár csak *Kaviczky Ágnes* készítményei. Ő a hatóanyagot a *Hévízi-tó* gyógyító iszapjában és vizében találta meg. Az utóbbi évtizedek egyik leghíresebb magyar kozmetikusa, *Ilcsi néni*, natúrkozmetikumaival megelőzte korát. Profi volt, de

mindenekelőtt öko és bio, a szó legigazibb értelmében. Amikor kedvesen utánam szólt – a paradicsomos napozó krémet használd fel egy hónap alatt! – megnyugodtam: a készítmény semmiféle hozzáadott vegyszert, tartósítót nem tartalmaz.

Osztályidegenek

A II. világháború után sokáig nem volt szerencsés fodrászszalon dolgozójának lenni, kedvenc példaként, mint *BUDAPEST*-cikkeimben sokadszorra, a nem sokkal több mint ötven éve forgalmazott *Két emelet boldogság* című filmet hozom fel, amelyben *Garas Dezső* zseniálisan adja a díjnyertes mestert – ahogy forgatja a sütővasat! –, *Krencsey Mariann* meg nem kevésbé kitűnően a modelljét. Bizony 1960-ban még osztályidegen jelenségnek tűnt a szépség mint fogalom. Még szerencse, hogy éppen akkor tájt ránk köszöntött a szövetkezeti korszak. 1961-ben, a *Házasságból* elégséges című filmben a hamvas *Törőcsik Mari* játssza *Szöszit*, a tehetséges fodrászlányt, aki még az undok főnök (*Szakács Miklós*) sztárvendégét is elcsábítja.

A hatvanas-hetvenes években alakult ki az a tipikus magyar attitűd – mint általában a szocialista rendszer szolgáltatási szektorában –, hogy nem a vendég a fontos, nem őt kell ajnázni, hanem éppen fordítva. A vendégek kényeztetik a kozmetikust és a fodrászt!

Ahogy *Szécsi Pál* (maga is volt fodrászmodell) női szíveket megdobogtató hangján a fülünkbe dúdolta: „*Gedeon bácsi a nők bálványja, őt minden hölgyvendég úgy imádják, minden asszony keresi a kegyét...*”

Aztán ahogy múltak az évek, ez a szokás megmaradt, csak *Gedeon bácsi*k helyett néikkel. Elnőiesedett a szakma. Míg a versenyeken férfiak indultak és nyertek, addig a több ezer hazai fodrászüzlet 95 százalékában nők álldogáltak – és álldogálnak – egész nap, eleinte kismamacipőben, aztán *Scholl* papucsban. (Ez analóg helyzet a szakács szakmával: a külhoni séfversenyeken mindig férfiak tündökölnek, ám a kisvendéglők, szállodai nagykonyhák, üzemi étkezdék, diákmenzák gőzpárás helyiségeiben nők végeznek nap mint nap unalmas, robotos munkát.)

Abban, hogy egyre kevesebb lett a férfiborbély, szerepet játszott a villanyborotva elterjedése is. Régen egyes urak nem indultak el úgy a kávéházba, szerkesztőségbe vagy a napi sétára, hogy előtte ne tértek volna be kedvenc üzletükbe. Aztán eljött az idő, amikor nő borotválta.

A fodrászok és a kozmetikusok mindig is válogattak a vendégekben – akit ki akartak utálni, azt kiűzték, akit szátroltak, akiknek kedveskedtek, azt megtartották. Annak el-

Jutka, a varázslónő

A hatvanas-hetvenes években is léteztek már fogyasztó szalonok, csak éppen kevesen tudtak róla. Drága is volt, az átlagfizetéshez képest. A Deák térhez közeli üzletben többnyire színésznők, énekesnők fogyasztották magukat, belepréslődve egy szaunaszerű készülékbe, amelyben fél óráig ülve kellett várni, hogy hasson a forró gőz. Utána Jutka mért, dokumentálta a súlyt egy fűzetbe – csalt persze kicsit – és megmasszírozta a karcúsodni vágyókat. Közben diétás tanácsokat adott, amit sokan megfogadtak, hiszen fizettek érte, és tudták, hogy ez része a több hetes szeánsznak.

Előretörték a férfiak

A klasszikus magyar fodrászüzletek a 21. századra konkurenciát kaptak. Annyit fejlődtek a drogériákban kapható hajfestékek, hogy sokan áttértek az otthoni szépítésre. A fodrász szolgáltatást pedig az idősebbek, a nyugdíjasok már nem nagyon tudták megfizetni. Sok szalon tehát bezárt – lett belőle mobiltelefon-butik vagy szolárium.

Közben megnyitlak a fiatal korosztálynak szóló, új stílusú, modern belső enteriőrrel bíró üzletek. Itt nem nagyon csavargatják be a tincseket, jószereivel bírák sincsenek (amelyek elengedhetetlen kellékek voltak a kézi szárítás előtti korban), lakkot, ha használnak, nem látszik a hajon, előzetes bejelentés nélkül is be lehet ülni székbe. Külön fejmosónó nincs, és előre törnek a férfiak. Újra látnak fantáziát – legalábbis a pesti belvárosban – a fiatal urak abban, hogy szépítsék a klienseket. Jellemző a divatos munkaruha. Leginkább vágni szeretnek, ezt tekintik kreatív munkának, a többit – a festést, mosást szárítást – alantasabbnak tartják. Negyvenen túli vendégnek nem örülnek.

Ez az igazi hungarikum!

A manikűr és a pedikűr is átalakult, főleg az előbbi. A műkörmös időközben szakmává vált, sőt sokan képzőművésznek hiszik magukat, mindegyik köröm egy-egy műalkotás, a díszítésnek csak a fantázia szab határt. Aki csak sima manikűrt kér, ne várjon lelkesedést, vagy menjen máshová.

A leginkább intim szolgáltatás, a pedikűr lassan egészségügyi kezelésre hajaz. Inkább idősebbek veszik igénybe, akiknek a lába már deformálódott, és akik ide nem szépüléért igyekeznek, hanem egy kis enyhülésért, vagy hogy egyáltalán tudjanak járni. A jó pedikűrös nagy úr, tekintélyes szakember, hetekre foglal.

A külföldön élő és hazalátogató magyarok soha nem hagyják ki a budapesti fodrász, kozmetikus, manikűrös, pedikűrös meglátogatását, ez ugyanis nálunk még mindig olcsó számukra. Amit nehezen viselnek el, az az állandó ricsaj, hangzavar, egymás előtt festékesen, bekennt arccal, dauercsavarókkal mászkálnak a kliensek, egyszerre telefonálnak vagy állnak ki az üzlet elé cigarettázni, ismerősök, ügynökök, rokonok kukkantanak be, tévé szól – míg külföldön egy fodrász vagy kozmetikus egyszerre csak egy vendéget fogad, akkor csak és kizárólag vele foglalkozik, és csend van.

lenére, hogy egy üzletben többnyire az volt a hangadó alkalmazott, annak volt tekintélye, akihez a legtöbben jártak. Azonban egy „rangos” vendégkör plusz renomét adott a fodrásznak is.

Érdekes, hogy éppen e szakma művelői nincsenek vele tisztában – és soha nem is voltak –, hogy a magyar fodrászüzlet és kozmetika hungarikum. Ilyen sehol a világon nincs. A vendég elkotyogja a legintimebb titkát, aki mindent tud róla, és viszont – de nemcsak ő, hanem az üzlet dolgozói és a többi törzsvendeg is! Többet árul el magáról valaki a fején matató, félig-meddig mégiscsak idegen nőnek, mint a barátnőjének (aki alkalomadtán visszaélhet az információval) vagy mint az anyjának, a férjének. Évtizedeken keresztül.

A magyar nő ugyanis – főleg a középkorú – hűséges ahhoz, aki szépítgeti.

Minden eladó

Egy hagyományos magyar fodrászatban mindent lehet kapni, és mindent el lehet intézni. A hatvanas-hetvenes években autósorszám-megsürgtetést, nylonharisnyát és külföldi rúzsot – akkor kevesen jöttek rá rögtön, hogy nem francia, hanem lengyel az a kis piros rúd, akárcsak a kölni. Most meg bármit. Émberséges nőgyógyász címét, zugügyvéd mobilszámát, no meg lopott bizsut, összes krémet, varázserejű, gyanús külsejű aloe vera italt, házi, jó sárga eperlevél tészta Budaörsről, bodzamézet Kiskunhalasról. Hogy ez után senki nem fizet adót? Persze. Hiszen a szolgáltatásról sem kapunk számolat – keveseknek jut eszébe kérni –, bár a számlatömb ki van készítve feltűnő módon a sütővas mellé, biztos, ami biztos.

Ötven éve s akörül még gyakran előfordult, hogy a vendég maga hozta a festéket,

a sampont, a hajlakkot. Érthetően, hiszen nem voltak olyan jó minőségűek az itthon elérhető kellékek. Talán meglepő, de ez a furcsa szokás megmaradt: sok helyütt tábla figyelmeztet rá, hogy akkor is felszámolják az árát, ha mi hozzuk az alapanyagot, ugyanúgy mintha az üzlet adta volna.

Ez egy klub. Olyan nincs, hogy valaki csak úgy beessen. Ide bejelentésre jönnek a nők. És csak akkor érkeznek a dolgozók, amikor van vendég. Akad, aki a szombati és vasárnapi munkaszünetet megtoldja a hétfővel. Az előre telefonálás tehát elengedhetetlen.

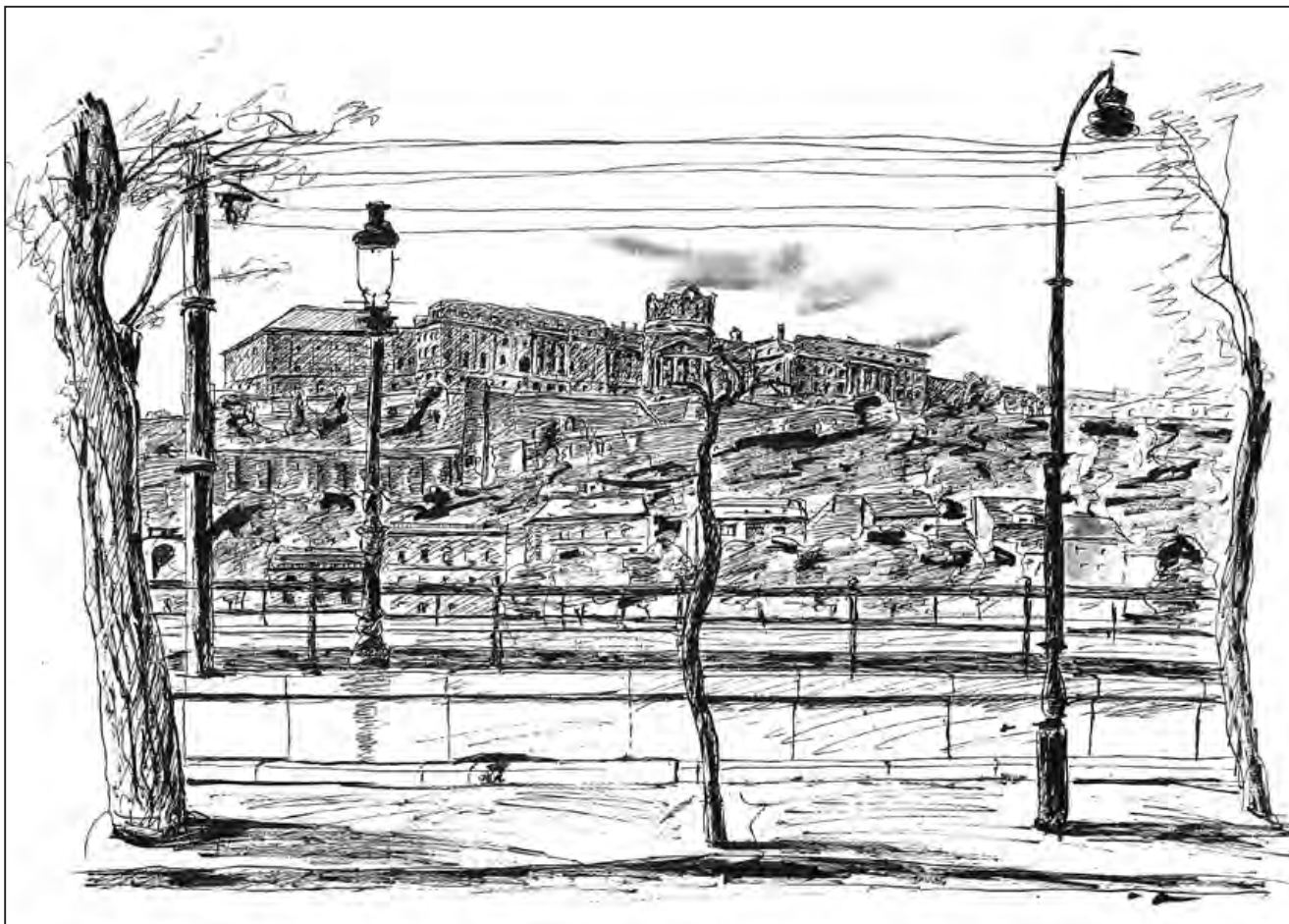
Az üzletben mindig ott üldögél egy idősebb, szomorú szemű roma asszony. Állandóan árul valamit. Szinte már alkalmazott, ha nem megy az üzlet, felsöpör, kimegy a piacra, és bevásárol a fodrászoknak, hogy eltűnjék a jelenlétét. Aki egyszer vesz tőle egy bugyit, azt örökre megjegyzi, és újabb és újabb póló- és melltartó-ajánlatokkal bombázza. ●

Régi helyekről, régi emberekről

Dámosy Géza

Építésznek indult Budapesten az 1936-ban született Dámosy Géza. 1956-tól Németországban élt, s érdeklődése hamarosan másfelé vonzotta: grafikát, művészettörténetet tanult, sőt pantomimmal is foglalkozott. Miközben „körberajzolta a világot”, rendszeresen hazajárt, ma is követi a város minden változását. A BUDAPEST 2014/2. és 2016/10. számában ezekből a műveiből már közreadtunk egy csokorra valót. Régi-új emlékeiből kaptunk most két újabb kollekciót. Szöveget, rajzokat, fotókat. Az első rajzos írást márciusi számunkban olvashatták-láthatták.

A királyi palota

Sok hatalmasság építkezett ezen a helyen egymás után: *Béla, Zsigmond, Mátyás, Mária Terézia, Ferenc József* meg *Kádár János* apánk.

Első személyes élményem valamikor 1943-ban egy nyilvános látogatás alkalmából kapcsolódik a palotához. Anyámmal jártuk végig a termeket, kissrácként elbűvölt a mérhetetlen pompa, meg hogy az egyik ablakból láthattam a babakocsiban ülő, azt hiszem, akkor már félárva *Istváncát*.

Negyvenöt elején a palota hetekig égett, senki sem oltotta. A háború után bátyám két osztálytársával még egyszer végigjártam ugyanazokat a termeket. Ők ismerték a terepet, ültek a kupola roncsein is. Én már addigra láttam elég romot Bécsben meg Münchenben, de ilyen csodálatosakat még nem. Örökre a zsigereimbe ragadt a romok csodálata. Istenem, mennyi minden lett volna akkor még menthető!

1956. október 21-én anyámmal ismét látogatást tettünk itt, adigra már sok minden eltűnt. Fialat vezetőnk magyarázta, hogy az utolsó történelmi stílus, amely még élvezhető, az a klasszicizmus. Hát igen, sem az eklektikát, sem a szecessziót nem értékelték akkor, a szocreál is, ellentétben a szovjetével, hazánkban valami klasszikus-féle felé kecmergett. Aztán sok év múltán, csak a hatvanas évek végén jártam megint itt, akkor már a Galériában.

Ami a palotából a mára sikeredett, az a szocreál utóhatásaként elkeserítő otrombaság. Minden, a tetőformák, a kupola, az osztatlan ablakkeretek, a Habsburg lépcső hiánya, mindezeknek a látványától én kiütést kapok. Hát még a belső! Legalább a tróntermet meghagyták volna. (Itt állnak a szárnyasoltárok).

Gerőék rekonstrukciójával, a mai Budapesti Történelmi Múzeummal meg lennének elégedve. Itt alkalmazták először a mára már divattá vált visszaépítést, vagyis nem egy megálmódott, hanem kutatás által megalapozott újjáépítést.

A Várnegyed

1955-ben a Mátyás-templom tornya hatalmas faállványt kapott, magasabb volt, mint a kereszt. Mint a Műegyetem építészkarának hallgatóit (jó évfolyam volt, azóta többen Kossuth- vagy Ybl-díjasok, van, aki már eltávozott tőlünk, mint *Makovecz Imre* barátom is) felküldtek ide bennünket, azt hiszem, valamit mérnünk kellett, már nem emlékszem. Mondhatom, a kilátás innen fentről a szó szoros értelmében szédítő volt. A Hiltontól északra a Várnegyed jobban megmaradt, a Werbőczy, ma Táncsics Mihály utca ma is több érdekes palotát rejt. Például az örökségvédelem székházát: boltozatos mélypincéjében volt egy nagy kiállításom „Körberajzolt világ” címmel. A hivatal mára megszűnt.

Mellette az Erdődy palota, a zene háza. *Kossuth* börtönét az amerikaiak súlyos pénzért visszaadták az államnak, addig évtizedekig fitness-teremnek használta egy-két katonájuk. Most renoválják, még nem nyilvános. Kicsit arrébb volt az „Old Firenze” jazz zenéjével, ide magunkfajtának illett járogatni. A sarkon, a brit rezidencia előtt mindig sorállás volt, kulturális rendezvényeket tartottak. A levéltárát ötvenhatban lőtték, égett, sok dokumentum pusztult el.

Az ezredfordulóig a lakóházak kapui még nyitva álltak, akkoriban sok rajzot készítettem a negyedről. Manapság Budapest udvarai már nem látogathatók. „A szabadságnak ára van” – mondták nekem mindig nyugati ismerőseim. A háború utáni újjáépítésről *Dragonits Tamás*, a kor utolsó élő tanúja könyvet írt, de nekem még többet mesél.

Nagyanyáim

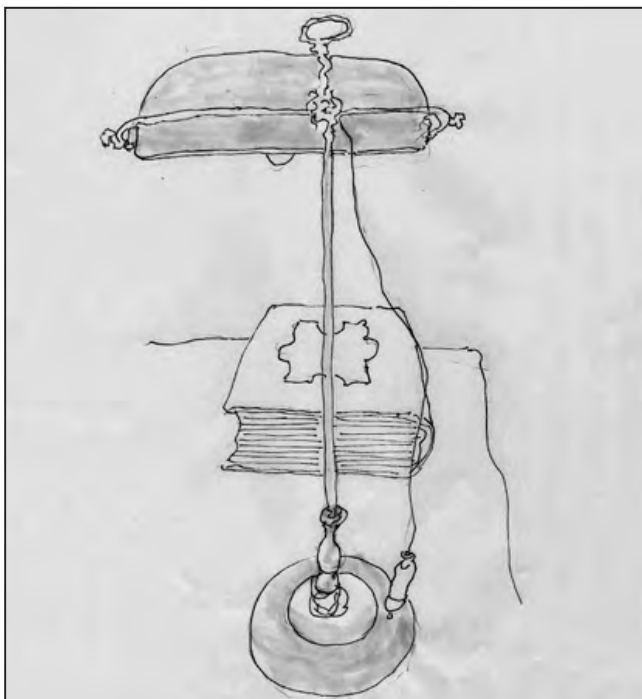
Nagymamával kezdem, ő volt az idősebb, és előbb is halt meg. Lófő székely volt a zugból, *Mikes Kelemen* falubelije. Hatalmas testű, büszke természetű asszony. Nagyapám herceg *Esterházy* erdőmérnöke volt, korán meghalt, nagymama ezután már csak hízott.

Kissrác koromban már Pesten, a közelünkben lakott, hármunkat többször is pesztrált. Egyszer a Décsi moziba mentünk vele, a hirdató alatt a lába alatt egy ezüstrókat talált, ezt kínálgatta a közelben ülőknek. Miután senkié sem volt, rájött, hogy a saját válláról csúszott le, tehát visszatette. No hiszen, kaptuk is a megjegyzéseket.

Legnagyobb örömünkre voltunk vele többször a Városligetben is, mert ott volt körkép meg liliputi-színház, ott gyönyörűen énekelték, hogy „kár összeveszni velem”. Emlékszem, egyszer megint a vurstlinál, a ringliszil előtt ülünk egy padon, egy jól öltözött, velem egykorú fiúcska sündörgött körülöttünk, egyedül volt-e, már nem tudom. Nagymama megszólította: „Hogy hívnak, fiatalember?” Ő vigyázba állva azt felelte: „Van szerencsém magamat bemutatni, Fleisman Robika a nevem.” Ez annyira frappáns mondatnak tűnt, hogy szállóigénné vált. Hogy mi lett Robikából, átélte-e a következő időket, nem tudni, de ha igen is, ma már túl lenne a nyolc X-en, s tudvalevő, ebben a korban már nem illetlenség eltávozni.

1944 utolsó heteit már nem pesti otthonunkban töltöttük: apám a Tabán tetején, a Czákó utca egyik emeletes villájában bérelt egy ideiglenes lakást. Minden pillanatban jöhetett a parancs, hogy helyőrségi kórházával vonuljon nyugatra, minket is magával vivendő. A szovjetek már akkor Csepel körül álltak, a Margit-híd már nem volt meg, és a 44-es villamos az Erzsébet-hídon lépésben haladt át, a bent ülők ezalatt csendesen imádkoztak. Egyik reggel éppen a cipőmet húztam az ágyam szélén, mellettem nagymamám egy karosszékből ücsörgött, amikor egy orosz légiakna becsapódott a szomszédba. Én a falnak vágódva láttam, ahogy Nagymama mind a százhusz kilójával formálisan kiemelkedett a fotelból, a levegőben egy másodperc hányadáig megpihent, majd visszahuppanva azt mondta: „AJJ!” Én meg elgondolkodtam a fizika törvényeiről.

Most Nanó következik, ő picike volt és nagyon szorgos. Anyai ágon a hős *Jurisics* egyenes leszármazottja (tehát én is), a családnak az Izabella utcában volt egy harangöntődéje akkoron. Gyerekkorát vagy dédapám felvidéki kastélyában vagy elvált édesanyjánál Pesten töltötte, de ott sokszor megfedkeztek róla, így mesélte. Egyszer kiszökte, egy sámlira állva Kossuth temetési menetét is végignézte. Édesapja halála után aztán ő lett a kastély és a falu úrnője. Hátrattett kezekkel ment az utcán, és mindig úgy köszönt vissza, hogy „magamat ajánlom”. Ilyképp járásonat tőle örököltem, egyébként is imádtam, sokat is írtam róla. De itt csak annyit, hogy 1956 tavaszán Pestre látogatott, és kérdezvén, mer-

re kalauzoljam, azt mondta: „tudod mit, nézzük meg a Sztálin szobrot, ki tudja, mit hoz a jövő?”

Hát még ilyet, honnan ez a látnokiség?!

Aztán egyszer Prágában is volt intéznivalója, és ott is megtekintette a Generalisszimuszot. „Isten tartsa meg a jó szokásait!” – gondoltam én akkor a messzi Németországból. Kastélyából kirúgva nem sok mindent vihetett magával. Később, ha mosogatott, néha ügyetlenül, és rászóltak, nem kár-e a meissenai porcelánokért, ő azt felelte: „Mit csináljak, nincs másom, és különben is, mennek a többi után.” Aztán ő is ment a többi után. Magas korban távozott. Halála után percekben belül megkondultak távoli falujában a harangok.

Bandi bácsi asztali lámpája

Már nem tudom, hogyan került hozzám, igaz, én arról vagyok híres, hogy mindent begyűjtök. Szép szecessziós lámpa, zöld búrával, még a felkattintója is eredeti. Gyenge utánczata most mindenhol megvehető.

Mezey Bandi bácsi a nagyanyám fivére, K.u.K. orvos. Feleségének, Ili néninek a Dalmady Győző utcában hatemeletes háza volt, a földszinten egy kis ezüstgyárral. Ők a legfelső emeleten laktak, innen néztük többször a tűzijátékot, csak egyszer nem, mert akkor a rakéták előtte való nap egyszerre robbantak fel a házban, ahol tároltattak. A ház bombatalálatot is kapott, Ili néniékhez csak a melléklépcsőn lehetett feljutni.

1952-ben jártam ott utoljára testvéreimmel, szüleim nem jöhettek velünk. Megkapták a hírt, ki lesznek telepítve. Ott ültek már kofferjaikon, nekem úgy tűnt, közömbösen. Mit vigyen az ember ilyenkor? *Erzsi*, a mindenesük mindenesetre ment velük. Ki fog ide beköltözni, mi lesz a sok kincssel, bútortal? Jó kérdés, mi? Őcsödre vitték őket. *Nagy Imre* alatt megszűnt a kitelepítés, mehettek máshova lakni, csak Pestre nem jöhettek vissza. Bandi bácsi egyszer még meglátogatott minket, már nagyon öreg volt, nem az az ismert alak, aki sétatbotjával naponta végigsétált a Kossuth Lajos utcán. A múltkor arra jártam, a házat éppen renoválták, gondoltam, megkérdezem az új tulajdonost, ha elmesélnék egyet-mást, meghívna-e egy kávéra.

De aztán továbbmentem.

Mimike

Amikor megismertem, már vak volt, de nagyon agilis beszélgetőtárs. Róla készült 15 éves koromban első portrérajzom. *Mimike Lechner* lány volt, nagy építészünk leszármazottja, sokat mesélt róla a család. Annak idején az építészek ügyes vállalkozók is voltak, *Ybl* nagyobb projektjei építésének finanszírozása végett több igénytelen bérházat is felhúzott (a Váci körúton vagy a Hajós utcában). Lechnernek jól működő téglagyára volt Kőbányán, tudtommal ott is lakott. Volt rezidenciájában élt később valami öreg rokon, aki botjával időnként a falakat kopogtatta, kincseket keresett, bolond lehetett. A háború után egyszer az a hír járta titokban, hogy az odatelepített lakók egyszerre dús-gazdagok lettek, és valahogy nyugatra távoztak. Mégsem volt bolond az öreg?

Mimike férje *Törekgy Géza* kúriai bíró volt. Két bűnt követett el: ő írta alá előbb *Rákosi*, majd *Szálasi* ítéletét. 1944 telén a nyilasok Nyugatra hurcolták, elítélendő, ami aztán elmaradt. Rákosinak viszont nem sikerült hazahozatnia, felakasztandó. Svájcban van a sírja. Apám unokatestvére, *Bátor Elemér* aktív katonatisztként egy ideig tovább szolgálhatott a néphadseregben. Sikertelen elintézte, hogy a családot ne telepítsék ki. „Hogy jövünk mi ahhoz, hogy mi még itthon vagyunk?” – kérdezte *Pöttyi* néni.

Hát így.

Edi

Egy szép reggelen új fiút hoztak az osztályba. *Kis Edmond*nak hívták, a család Bulgáriából települt be, Edi egy szót sem tudott magyarul. Szeretettel fogadtuk, mellém ültették, s rövid idő alatt már folyékonyan beszélt apanyelvét. De szorgalmasan is tanulta. Emlékszem, amikor magyar órán felállt, hogy ő most Petőfi-verset fog szavalni. Felment a tábla mellé, kiegyenesedett és harsányan kiáltotta:

„Nem írok, nem olvasok,
Én magyar némes vágók!”

Megtapsoltuk. Senki nem röhögte ki. Ilyenek voltunk.

Nekem Löwenben mesélték, hogy Edi ötvenhatban ott volt, de nem tetszett neki a Nyugat, visszament. Sebészorvos lett, agytmorban halt meg. ●

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Kapecz Zsuzsa

Éjszakai város

Alattomos, sötét foltok, a burjánzó bokrok ráborulnak a kerítésekre.

Az utcai lámpák menekülésre sürgetnek, mintha műtőasztalon feküdnék, s tudnám, már hiába.

De hova? Hova innen? Verejték lepi a tarkóm, és a bodzaillatú éjszaka nem ölel körül, nem fecseg régi titkaival. Ellenséges utcákon űz.

Sehol egy alak, sehol egy emberi szó, rádiózümmögés vagy autóduda.

Még a kutyák is lekushadtak, vonító ugatásuk csak emlék.

Nincs út haza.

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

GASZTRO HEMZŐ

Hemző Károly gaszτροφotói

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2017. május 14-ig

Hemző Károly gaszτροφotói életművének jelentős részét alkotják, a rá oly nagyon jellemző életszeretetről tanúskodnak. Alkotótársával és élete párjával, *Lajos Marival* új műfajt teremtettek a gasztroirodalom területén, több évtizedes munkásságuk során egyszerre igényes és élvezetes vizuális és olvasási élményt nyújtva az olvasóknak. Ebből

kínálunk egy guszthusos válogatást a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum gaszτροφotó sorozatának keretében. A kiállítás a Budapest Photo Festival része. ●

EGY ALAPEMBER

A GRÜNDERZEIT IDEJÉBŐL

Török András

Hatalmasat fejlődött az elmúlt tíz évben a magyar építészettörténet szakirodalma. A csúcspok meghódítása után elérkezett az idő a kismesterek, szebben mondva az „alapemberek” feltérképezésére.

A Fővárosi Levéltár 2009-ben indult, építészekkel és építészettel foglalkozó ambiciózus könyvkiadási programjának legújabb termése afféle fordított PPP projekt. Mint azt a főigazgató Beköszöntőjéből megtudjuk, „a tanulmánykötetet Kőrösné Mikis Márta, az építész-építőmester ükunokája kezdeményezte és fáradhatatlanul támogatta.” *Diescher József* távoli leszármazottja írta a 12 tanulmány közül az első kettőt, amely a mester életpályáját foglalta össze, illetve a familiáról szól.

Diescher József (1811–1874) eddig nagy jelentőségű középületek építőmestereként élt a köztudatban. Ő húzta fel – emlékezetesen rövid idő alatt – az ideiglenes Képviselőházat, a Tudományos Akadémia székházát, a pesti Vigadót. Összesen csaknem ötszáz (!) terven található meg az aláírása.

Ez a szemet gyönyörködtető kiadvány, amelyben a térkép- és tervlapok, régi és új fényképek a terjedelem több mint felét foglalják el, a század közepi pályát teljes körűen tárja fel. Alaputatás, népszerűen előadva, sok száz lábjegyzettel, nagyon bő bibliográfiával.

A kiadvány egy részében egy-egy épületre koncentrálo cikkek szerepelnek. Ilyen például a lassan közismertnek számító, egy Rákóczi úti háztömb mélyén megbújó szlovák evangélikus templom (*Krähling János*), vagy a budai hegyekben feltámadását váró, Adonis utcai Repos villa (*Rozsnyai József*).

Diescher némely épülete semmiképpen nem mondható kiemelkedőnek – de tanulmányozásuk segít a kor építkezési kultúrájának megértésében. Ilyen például a Semmelweis utcai Rónay bérház. *Fehérvári Zoltán* alapos szakcikke az épület sorsát máig kíséri, meg tudhatjuk például, hogy 1975-ben az épületet bontásra javasolta egy statikai szakvélemény. Ezt azonban szerencsére opponálta a Budapesti Műemléki Felügyelőség.

Van cikk Dieschernek a rakpartok építésében játszott fontos szerepéről (*Kolundzsija Gábor*).

A mára elpusztult épületeket taglaló cikkek közül kiemelkedik *Csáki Tamás* tanulmánya a szerviták pesti épületegyüttesének új-jáépítéséről, amely Diescher önálló alkotói tevékenységének eddig is legtöbbször becsült darabja volt. Nehezen feledhető az a két lap, amelyen a templomtorony ács munkáival számol el valaki, szövegben és rajzokban.

Fontos és alapos cikk foglalkozik a mai Vörösmarty Gimnázium épületével (*Kovács András*), a sajnos elpusztult Heckenast nyomda-épület történetét pedig *Hidvégi Violetta*, az egyik szerkesztő tárta fel.

A kötetben van két összefoglaló, monografikus igényű írás. *Maróty Katalin* egyben tekinti át Diescher önálló terveit, és arra jut, hogy tervezőként a formaalkotás terén korszerűen gondolkodott. Ismertségének hiányát azzal indokolja, hogy sok épülete elpusztult. A másik írás *Hidvégi Violetta* heroikus munkájának eredménye. A vonatkozó dokumentumok átvizsgálásával feltárta Diescher egész, 1839-től 1873-ig terjedő munkásságát. Neve 461 pesti, 24 budai, 3 óbudai, illetve újlaki épülettel kapcsolatban merül fel. A hatalmas táblázat előtt röviden megemlékezik a pálya sűrűsödési pontjairól, beszél a megbízókról, a kirakatszekrénytől, istállótól, fotóműteremtől a négyemeletes bérházig terjedő megbízások sokszínűségéről, és ejt egy könnyecppet kedvenc épülete, a valóban jól sikerült Thurn sarokház után, amely a pesti Óváros lerombolásának esett áldozatul.

Az egész kötet egyik legeredetibb írását *Csengel-Plank Ibo-lya* és *Hidvégi Violetta* közösen jegyzik: *Reflexiók az építészet és fotográfia XIX. századi kapcsolatáról* címen. Diescher József tevékenysége idején tucat számra létesültek az akkor újdonságnak számító műtermek. Ezek közül nem egyet ő tervezett. Különösen *Gévy Béla* cégével volt szoros a kapcsolata, az építésről több ott készült kép is fennmaradt. A szerzők egy füst alatt sok általános érdekességet mondanak el arról, hogy miért volt jó témája az építészet a korai fényképészeknek, és lassanként hogyan és miért oldódott az első emberábrázolások nyársat nyelt póza.

Ennek a sikeres és jómódú építésznek összesen 12 gyermeke született, közülük csak hat élte meg a felnőttkort. Élete végén a Dunaparton épített magának bérpalotát, amelynek első emeletére költözött családjával. Ez a ház ma is jó állapotban van, a sarkán *Somogyi József* Széchenyi szobra látható. Az épületet ma a Commerzbank használja.

Ebben az épületben Diescher azonban egy évet sem lakott. 1874. szeptember 28-án, 63 éves korában váratlanul meghalt.

Ez a tartalmas könyv a szakma részéről méltó módon leróta az utókor háláját. Talán nem a recensens az egyetlen, akiben felmerül egy utcaelnevezés igénye. ●

Hidvégi Violetta – Maróty Katalin: Diescher József (Építészet és mesterség), Budapest Főváros Levéltára, 2016, tervezte Alapfy László, 200 o., Ára 3900,-Ft. Támogatta az NKA, a Diescher család és a Budapesti Építész Kamara.

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

**BEDE BÉLA:
MAGYAR NÉPI
KÉZMŰVESSÉG**

Corvina Kiadó

A Corvina tematikus útikönyv-sorozatának hatodik kötete a népi kézművességről szól. A népi kézműves – ellentétben a korlátlan művészi szabadsággal rendelkező iparművésszel – tiszteletben tartja a hagyományokat. Termékeinek formája és díszítése is alapvetően hagyományörző, bár az újítás sem teljesen idegen tőle. A kiadványt többszáz színes fotó teszi szemléletessé.

Ára: 4990 Ft**A könyvFUGAbooks ajánlata****FAZAKAS ISTVÁN (SZERK.):
ANDRÁSSY ÚT - BUDAPESTI
KULTÚRTÖRTÉNETI SÉTÁK I.**

Fekete Sas Kiadó

Kultúrtörténeti guide ez a kötet, hiszen ma már vagy teljesen új, más épületeket találunk a valahai helyszíneken, vagy egészen más tevékenység folyik a patinás falak között, mint annak idején. Nyilván meg-meglepődünk s elgondolkodunk egy-egy épület kalandos sorsán, ám megismerkedve történetükkel, visszavetítjük rég- és közelmúltunkat, és a séta közben láthatjuk a jelent.

Ára: 3200 Ft

Megvásárolható a Budapesti Építészeti Központ (FUGA) könyvesboltjában (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.)

**BECZE SZILVIA:
PÉTER ÉS A FARKAS**

Holnap Kiadó

Szergej Prokofjev orosz zeneszerző zenés meséjét, a Péter és a farkast több mint 80 éve ismerheti a közönség. A bábajos alkotás, amelynek eredeti, orosz nyelvű szövegét is a zeneszerző írta, mind a mai napig óriási népszerűségnek örvend szerte a világon.

Prokofjev saját gyermekkori élményeit is felhasználva írta meg a kedves mesét. A szereplőket a zenekar egyes hangszereivel vagy hangszercsoportjaival jelenítette meg, így a gyerekek a történet segítségével ismerhetik meg a szimfonikus zenekar instrumentumait. A könyvben található CD-n a teljes mű megtalálható a Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus zenekarának *Erdélyi Miklós* által dirigált változatában, melyben a mesélő szerepét *Halász Judit* tölti be.

Ára: 2900 Ft

KINCSEK A VÁROS ALATT

„Budapest feltárja titkait”

Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeum, 2017. szeptember 17-ig

Budapest a régészeti emlékekben leggazdagabb európai fővárosok körébe tartozik. Ezt a Budapesti Történelmi Múzeum folyamatosan gyarapodó gyűjteményei is jól mutatják.

A kiállítás a legutóbbi 10 év legfontosabb ásatásainak eredményeit és legjelentősebb leleteit tárja az érdeklődők elé. A 100 lelőhelyről származó, csaknem 2000 értékes lelet többségét e kiállítás alkalmával láthatják először az érdeklődők. Az óskori arcok edények, kultikus temetkezések, a római kori limes mentén fekvő metropolis, Aquincum mozaikjai és falfestményei, a budai vár és a pasák palotájának fényűző tárgyai, a várostromokról árulkodó fegyverek mind a főváros földjének rejtett kincsei, hazánk történetének hiteles tanúi. ●

A MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM TAVASZI PROGRAMJAI

Jégkorszaki rejtvények – Nyomozz te is a tettes után!

Vajon hogyan találják meg a muzeológusok a paleontológiai lelőhelyeket? Hogyan lehet megfejteni az ősidők ránk maradt nyomait? Hogyan tudunk ezekből következtetni a múltban lezajlott folyamatokra, eseményekre?

Most te is a paleontológus bőrébe bújva vehetsz részt egy izgalmas nyomozásban, a jégkorszakban. Kiállításunkban valódi ásatáson, valódi leletek és vizsgálati módszerek segítségével fejtheted meg, ki volt a tettes és mi történt a tett színhelyén 25 ezer évvel ezelőtt.

Testes témák – Előtérben az érzékelés

Hogyan tájékozódik a barlangok mélyén a vak götte? Hogyan találja meg párját a hím szúnyog? Hogyan segíti a leopárdot a bajusza a vadászatban? És mi, emberek hogyan és mivel érzékeljük a bennünket körülvevő világot? A világ megismerése létkérdés. Érzékszerveink által tapasztaljuk meg környezetünket, annak változásait. Ebben az interaktív, felfedezéssel bemutatkozóban a látogatók az egyes érzékszerveket rejtvényeken, félnagyított, mozgatható maketteken és érzékelésszervek próbákon keresztül ismerhetik meg. Minden érzékszervhez egy-egy megfejtendő rejtvény tartozik, a megfejtések pedig egy számkódot adnak meg. A rejtvénytábla utolsó állomása a kóddal nyitható szekrény, mely a megfejtést tartalmazza. ●

A bemutató előre meghatározott időpontokban csak animátor vezetésével látogatható. Az interaktív bemutató időtartama kb. 40 perc. Előzetes bejelentkezés: (06-1) 210-1085.

ÁRNY A KÖVÖN

Tovább láthatóak Ország Lili titokzatos festményei a Magyar Nemzeti Galériában

Magyar Nemzeti Galéria, 2017. május 1-ig

Meghosszabbított ideig, május 1-jéig látható a Magyar Nemzeti Galériában az Árny a kövön – Ország Lili művészete című kiállítás, amely Ország Lilinek, a modern magyar művészet egyik meghatározó egyéniségének az

életművét mutatja be. A több mint háromszáz művet felvonultató tárlat két különlegességgel is szolgál. Egyrészt hazai és külföldi analógiákkal, Bálint Endre, Vajda Lajos, Paul Delvaux, Giorgio de Chirico, Vieira da Silva, Toyen és Zoltan Kemeny műveivel párhuzamban szemlélteti a művész látásmódjának alakulását. Másrészt a kiállításon Ország Lili eredeti elképzelésének megfelelően felépült a Labirintus, benne a több mint ötven darabos labirintus-sorozattal, mely ebben a teljességében még az 1980-as Ország Lili-émlékiállításon sem volt látható.

A színházi világnap alkalmából – a kifejezetten az életmű-kiállítás ihlette – LILth – fekete hold című előadást láthatták az érdeklődők. A Gergye Krisztián Társulat performansa igazi kuriózum, Ország Lili előtt tiszteleg a Magyar Nemzeti Galéria Kupolacsarnokában tánccal, bábbal, árnyakkal. ●

További információ: www.mng.hu

IGE-IDŐK

A reformáció 500 éve

Magyar Nemzeti Múzeum, József nádor-terem, 2016. április 27. – november 5.

500 esztendeje Luther fellépésével kezdődött a reformáció, amely gyökeresen megváltoztatta Európa arcát. A Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása az európai kultúra nagy hatású eseménytörténetét idézi meg művelődéstörténeti szempontból. A különleges installációba ágyazott – hazai és határon túli emlékgyűjteményekből jól ismert, illetve nagyon ritkán látható – több mint 300 műtárgy, evangélikus, református, unitárius gyűjteményekből és gyülekezetekből érkezik a kiállításra.

Amikor az ötszáz éves évforduló alkalmával a megújulás lendületét hirdetve emlékezünk, akkor meggyőződésre, vallásra, felekezetre való tekintet nélkül szeretnénk nem csak megőrzői, de nagyvonalú bemutatói, megosztói is lenni kincseinknek.

A kiállításhoz kapcsolódóan a múzeum változatos, minden korosztályt megszólító program-sorozatot hirdet. ●

További információ: www.mnm.hu, www.facebook.com/nemzetimuzeum

Fedelese kanna Luther Márton, Philipp Melancthon és Móric szász herceg portré-érmeivel. Ismeretlen délnémet mester, 16. század közepe. Magyar Nemzeti Múzeum, Ötvösgyűjtemény

AZ ÜVEGCIPŐ ANGYALLAL

Zappe László

Mielőtt a József Attila Színház legújabb kasszatöltő, népszórakoztató produkciójáról elmondom a véleményem, illőnek gondolom néhány szóban megemlíteni mindazt, amivel ezen kívül is próbálkozik a társulat. Főképp természetesen az alagsori stúdióteremben, amely *Gaál Erzsébet* nevét viseli, aki egykor merészen kísérletező rendezőnek, színésznek számított az Orfeo Együttesben, a Stúdió „K”-ban és Nyíregyházán is: *Léner Péter* igazgatósága idején. Az ő nyomán került a József Attila Színházba, ahol a stúdióteremben folytatta akkoriban kísérletezőnek mondott rendezői útját 1998-ban, 47 éves korában bekövetkezett haláláig.

A stúdióban mostanában klasszikusok beavatott előadásaival igyekeznek színházra kaptatni az ifjabb generációkat, bár nyilvánvalóan nem a saját nagytermük többnyire könnyedebb műsora számára. Ahhoz nem feltétlen szükséges *Szophoklész*t és *Shakespeare*-t, *Arthur Millert* és *Ugo Bettit* tanulmányozni, akik mind fellelhetőek a programban. Sőt a nagyszínpadon is megpróbálkoztak például az *Othelló*val, ami természetesen istenkísértés volt a színház igazgatójától: címszerepben *Nemcsák Károly*. Bár el kell ismernem, hogy ripacszkodásban ezúttal jócskán elmaradt soproni Bánk bánjától.

És Sipos úrként is kellemes meglepetéssel szolgált. Merthogy *Molnár Ferenc* klasszikusa, Az üvegcipő került színre

nemrég a József Attilában. Bár életveszélyes fenyegetéssel felérő indítást követően, de a továbbiakban egészen a zárópoénok sorozatáig fegyelmezett mértéktartással osztotta be a csattanókat, az érzéseket, a drámai feszültségeket. Jól áll neki az akkurátus iparos, műbútorasztalos, bútorrajzoló „befeléd nedvesedő” lelke. Ebben *Huszi Péter* rendezése is segítségére van, ami ugyancsak meglepetés. Mintha túljutott volna azon a megpróbáltatáson, amit a nem különösebben igényes közönség kényeztetése jelent, amikor a sztárok elég kibukkanni a takarásból, hogy bejőjön a nyíltszíni taps. Pedig nem lehet könnyű elengedni az olcsó sikert.

Az üvegcipő mostani előadása fegyelmezett, átgondolt munkáról tanúskodik. Erre legjobb példa a második felvonás ökonomikus megkurtítása. Ez az ára ugyanis annak, hogy megtartsa a darab eredeti tagolását, hogy meghagyja a szünetet a harmadik felvonás előtt. Lemond az esküvői mulatozás szellemes szípkörainak jó részéről, így nem kell az utolsó részt mintegy függelékként biggyeszteni a másodikhoz.

Mindez azonban csak elengedhetetlen előfeltétele a sikeres és többé-kevésbé színvonalas előadásnak. Kell hozzá még legalább két, de inkább három jelentékeny alakítás. Abban nem is volt kétség, hogy *Létay Dóra* biztos ízléssel kiegyensúlyozta hozzá az élete fordulópontjához érkezett asszony racionális

önfegyelmét éppúgy, mint visszakozását tulajdon érzése előtt. Behódolása is ésszerű: belátja, hogy a sorsot nem lehet túlgondolkodni, nem lehet bölcsességgel kicselezni. *Mohai Tamás* mintaszerré szerelmes szobaúr, elegánsan lánogol, ki tudja meddig. Meghagyja a reményt a nézőnek, hogy örökké, hogy nem válik be az asszony okos pesszimizmusa.

A legfontosabb persze mégis csak az, hogy legyen egy kicseléd, egy bohókás lelkű kislány, egy rajongó bakfis, akit szeretni lehet, akinek az ábrándjaival azonosulni kell, akinek a boldogságáért drukkolhat a nézőtér. *Fekete Réka Thália* éppen ilyen. Kicsit még szebb is, mint ami a szerephez feltétlen szükséges volna. De hát arról nem tehet. Arról viszont igen, hogy felszabadult természetességgel ellensúlyozza adottságait. Elhitheti, hogy nem a külseje, hanem az ártatlan, gyanútlan lélek ragyog rajta.

Az előadás mindezen fölül teljesíti egy többé-kevésbé mégis csak külvárosi színház egyik nagyon fontos feladatát is: epizódokban saját nagy öregei és különféle színházakból, filmekről ismerős „régibútorarabok” felléptetésével ugyancsak kedveskedik törzsközönségének – és önmagának is. *Lippai László* a házmester, *Fabó Görgyi* a menyasszony anyja, a hajdani Mikroszkópból ismerős *Baranyi László* pedig székre mászva szavalja Stettner úr fűzfapoézisét. *Újréti László* a rendőrtanácsos, *Kocsis Judit* a házmesterné, a rendőrorvos szerepében pedig *Láng József*et láthatjuk, aki több mint fél évszázada, 1962-ben lett a társulat tagja. Bár országos hírnévre *Roger Moore*, az Angyal magyar hangjaként tett szert. ●

KÖZLÖKÖDŐ

Vegyes jármű szlalom

Angelus Róbert

Szívesen biciklizem, kikívánkozván a városból a szép, új – bár olykor kalandokat ígérő – kerékpárutakra, a békés vidékre. De addig el is kell jussak, miközben újra és újra találkozom furcsa dolgokkal.

Útba esik: a Margit híd. Pestről Budára (és vissza is) látszik egy korszerűen kiépített útfelület, jelzőlámpás csomópontokkal. A Szent István körúton haladónak azonnal feltűnik a bicikli-sáv, és a kihajton boldogan ráhajt a kocsik közötti szlalomozásból. Bár talán meglepi, hogy miért van egy kétsávos hídon a tábla: 40 km/óra sebességkorlátozás. A megfejtés egy megkopott, kifakult jel: „kerékpáros közlekedésre kijelölt úttest” (a KRESZ szabálya szerint, az „útburkolati jelek” fejezetben) a jobb szélső sávban felfestve.

Mindez így biztosan zavarba hozza a közlekedőket. Vajon a méregdrágán újjáépített híd nem tesz lehetővé nagyobb sebességet? Vagy kint felejtették a táblát? Esetleg a szűk sáv az oka korlátozásnak, mint nem messze innen, a Margit-szigeti lejáróban, ahol 30 km/óra óvja a kanyarodókat?

Nem ez az ok, hanem a megkopott, alig látható jel – és a hozzá kapcsolódó KRESZ előírás: „Az úttesten, burkolati jellel kijelölt kerékpáros nyom jelzi a kerékpárosok részére az úttesten történő haladásra ajánlott útfelületet. Az így megjelölt úttesten fokozottan számolni kell kerékpárosok közlekedésével.” Ezek után már csak az a kérdés, hogy a főúton és a bicikliúton miért lehet párhuzamosan közlekedni? Esetleg a kerékpárút sem elég biztonságos, az ott közlekedő gyalogosok miatt? Vagy a biciklisek lobbijának köszönhetően kell az autók között szlalomozni?

Van válasz. A szomorú helyzet az, hogy a híd kialakításakor nem terveztek kerékpárutat a haladó sávokra. Ezt a konklúziót erősíti meg a Buda felől Pestre vezető sáv is. Ott is ki van téve a 40 km/órás sebességkorlátozás és a bicikli felfestés, és ugyanúgy kikopott, nem látszik, de attól még ott van. A környező utcák felől (Margit körút, Tölgyfa utca) a kerékpárosok, még ha félnek is a forgalomtól, nem hajtanak fel a járdára, mert itt csak tolvaj lehet „biciklizni”.

Mi a megoldás? Két tábla a híd két végén, amely tiltja a kerékpáros közlekedést, és a déli oldalon is ki kell jelölni a kerékpárutat. Továbbá azonnal levenni a 40 km/órás táblát! Ezt a sebességkorlátozást úgysem tartják be az autósok, és a biciklisek vidáman szlalomoznak a gyalogosok között a parlament felőli járdán. ●

RÉGÉSZETI KIÁLLÍTÁS

1867/2005-2015

Temporary exhibition at
the Castle Museum

KINCSEK A VÁROS ALATT

TREASURES UNDER THE CITY

2017.04.12

2017. 09.17

BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM VÁRMÚZEUM

www.btm.hu

SZEGEK A KOPONYÁBAN...

BŰNÜGYI REJTÉLY

VAGY GYÓGYÍTÁS?

**Budapesti Történeti Múzeum
Vármúzeum**

1014 Budapest, Szent György tér 2.

480 Ft

forrás: Budapest Főváros Levéltára

